

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РИНКУ І ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ»**

КОСТЕЦЬКА КАТЕРИНА ОЛЕГІВНА

Костецька

УДК: 338.242:338.48:614.2 (477)

**ФОРМУВАННЯ КУРОРТНОЇ ЕКОНОМІКИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ АКТИВІВ**

Спеціальність: 08.00.03 – Економіка та управління національним
господарством

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Науковий консультант: член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор
ХУМАРОВА Ніна Іпполитівна
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», заступник директора з наукової роботи

Опоненти: доктор економічних наук, професор
МИКИТЕНКО Вікторія Володимирівна
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
головний науковий співробітник
відділ просторового розвитку та якості життя

доктор економічних наук, професор
ХЛОБИСТОВ Євген Володимирович
НУ «Києво-Могилянська академія» МОН України, декан

доктор економічних наук, професор
ГАЛАЧЕНКО Олександр Олександрович
Дочірнє підприємство «Клінічний санаторій Хмільник», ПрАТ лікувально - оздоровчих закладів профспілок України
«Укрпрофоздоровниця», директор

Захист відбудеться «12» грудня 2025 р. об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.177.02 у ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» (65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» (65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29) та на сайті <https://impeer.org.ua/announcements-and-information-on-protection2-3/>

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради
Д 41.177.02, д.е.н., професор

Валерій ГОРЯЧУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасне нестабільне становище України, економічна криза, негативний вплив на довкілля, соціальні виклики, зумовлені повномасштабною війною, знищенням інфраструктури та потребою у реабілітації та оздоровленні населення висувають питання розвитку курортної економіки як ключове в національній повоєнній відбудові. Це пов'язано з тим, що в умовах постіндустріальної трансформації економіки України особливого значення набуває ефективне управління національними активами, які становлять базу природного, соціального та економічного капіталу держави. З огляду на стратегічний курс Уряду України на проведення інвентаризації державних активів, посилення прозорості управління ними та забезпечення їх ефективного використання, постає потреба у перегляді підходів до трактування та оцінювання саме тих, що традиційно залишалися поза межами ринкової економіки. Одним із таких видів є природні лікувальні активи (ПЛА), господарська діяльність щодо яких формує ядро курортної економіки. ПЛА не використовуються системно з позицій державної політики управління активами: відсутні інтегровані механізми обліку, економічної оцінки, капіталізації та відображення їх у структурі національного господарства. Міждисциплінарність курортної економіки інтегрує медичні, соціальні, економічні та екологічні ефекти використання природних лікувальних активів в національне господарство. У сучасних умовах глобальний ринок оздоровчо-лікувальних послуг демонструє стійку динаміку зростання: так, тільки ринок спа-послуг у 2024 р. оцінювався приблизно у 96,51 млрд дол. США і прогнозується зростання до 147,11 млрд дол. США до 2030 р. Крім того, за даними інших джерел, глобальний ринок оздоровчо-лікувальних послуг у 2023 р. становив близько 137 млрд дол. США. В Україні, незважаючи на значний природно-курортний потенціал, сектор курортно-оздоровчих послуг зазнав суттєвого спаду. За даними дослідження, туристичні витрати в Україні в 2019 р. безпосередньо склали 3,5 млрд дол. США, а загальний вплив (прямий + вторинний) — до 10,4 млрд дол. США. Сфера туризму та курортно-оздоровчих послуг в Україні формально становить близько 3 % ВВП країни. Крім того, у повоєнний період відновлення людського капіталу, реабілітації населення, підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю набувають пріоритету - що створює додатковий соціально-економічний імпульс для розвитку курортної економіки.

В питанні забезпечення економічного інструментарію та механізмів управління природними активами використані напрацювання зарубіжних вчених, а саме Pechlaner H., Bieger T., Weiermair K., Chan-Yuan K., Hampton M., Jeyacheya J., Long P., Walby S., Statham R., Gunson R., Merino-Saum A., Baldi M.G., Gunderson I., Oberle B. Автори визначають, що інструментарій

повинен мати прикладний характер та бути зорієнтованим на приватизацію, інфраструктурні проєкти, включати моделі інклюзивного зростання та індикатори людського капіталу.

Підходи до розуміння ролі капіталізації природних ресурсів ґрунтовно відображено в працях Данилишина Б.М., Бистрякова І.К., Веклич О.О. щодо природного капіталу як системної економічної оцінки природних ресурсів. Інституціональні засади капіталізації природного капіталу детально розглянуті Петрушенко М.М. Питанням вартісних оцінок та механізмів капіталізації у фінансово-економічному вимірі присвячено праці Горячука В.Ф., Лайко О.І., Філіппової С.В. Проблемам розвитку приморських курортних регіонів, рекреаційної економіки, моделям використання природних активів та інституціональним засадам їх сталого використання, а також розвитку підприємництва присвячені праці українських вчених, серед яких Буркинський Б.В., Хумарова Н.І., Черчик Л.М., Шевченко Г.М., Купінець Л.Є., Шлафман Н.Л., Уманець Т.В., Рубель О.Є., Галаченко О.О. – розвитку курортів, приморських регіонів, ПЛА як базису. Проблеми інституціонального забезпечення економічних моделей управління ресурсами перебувають у центрі увазі дослідників Хлобистова Є.В., Міщенко В.І., Козловського Є.В., Микитенко В.В., Бобух І.М., Щегель С.М., Гриценко А.А., Базилюк А.В., Жулиної О.В., Мусіної Л.А., Кваши Т.К., Паладченко О.Ф.

На основі проведеного аналізу теоретико-методологічних розробок, пов'язаних з питаннями капіталізації природних ресурсів в санаторно-курортній сфері, інституціонального забезпечення сталого її функціонування, лишається майже не дослідженою проблематика формування курортної економіки на засадах використання природних лікувальних активів у взаємозв'язку із іншими галузями економіки. Наукова проблема, вирішенню якої присвячено це дослідження, полягає у необхідності розроблення теоретико-методологічних засад курортної економіки як феномену структури національної економіки та міждисциплінарної системи управління природними лікувальними активами, спрямованої на їх економічну капіталізацію, екологічне відновлення та соціальну результативність для зростання національної економіки України.

Дослідження дотримується гіпотези, що ефективне формування моделі курортної економіки можливе за умови інтеграції природних лікувальних активів у національну економіку як стратегічного ресурсу, що забезпечує не лише економічний ефект, а й соціальну згуртованість, відновлення людського потенціалу та екологічну стійкість. Отже, ідея роботи полягає в поєднанні економічних, соціальних та екологічних вимірів використання природних лікувальних активів у рамках моделі курортної економіки, може бути каталізатором повоєнного відновлення України, інструментом

інклюзивного зростання та платформою для інтеграції національного господарства у світовий ринок оздоровчо-туристичних послуг.

Зв'язок роботи з актуальними програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідних тем ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», а саме: «Розвиток відносин власності у рекреаційно-туристичному природокористуванні приморських регіонів України» (№ ДР 0116U000411), де автором сформовано напрями адміністративного управління з урахуванням прав власності на природні ресурси та розвитку альтернативних видів діяльності на курортних територіях; «Інклюзивність економіки вражень в природокористуванні» (№ ДР 0119U000229), у межах якої авторкою запропоновано концептуальні засади модернізації інфраструктури курортів державного значення за рахунок використання інтегрованих систем управління інфраструктурним розвитком їх територій, згідно з міжнародними стандартами, зокрема ISO 21500:2012 та ISO 10006:2003, що на інституційному рівні передбачає узгодження соціо-економіко-екологічних інтересів суб'єктів курортного господарювання у межах забезпечення раціонального природокористування на засадах інклюзивного підходу;

«Управління природними активами на засадах блакитного зростання» (№ ДР 0122U000738), у межах якої автором обґрунтовано концепт організаційно-економічного механізму управління природно-лікувальними активами, заснований на міжнародно-визначених принципах та регламентах що включає функції контролю за суб'єктами господарювання із використанням природних лікувальних активів для подальшого внесення цих змін до Податкового Кодексу України; авторкою запропоновано єдиний методичний базис обліку та оцінювання природних лікувальних активів в грошовому еквіваленті, сформований на основі застосування регламентів SEEA, з урахуванням рентних показників виснаження та повернення активу із обрахунком витрат на розвідку нових ресурсів. «Механізми структурної трансформації підприємницького сектору України на засадах резильєнтного розвитку економіки» (№ ДР 0123U100206), у межах якої здобувачка розробила інституційні пріоритети розвитку курортної економіки як галузі та запропонувала схему економічних взаємозв'язків за допомогою алгоритму стимулювання інвестиційної діяльності підприємств курортної економіки, а також на прикладі Одеської області проведено розрахунки розвитку сфери курортної економіки, які свідчать, про її конкурентоспроможність та можливість забезпечити регіон додатковими фінансовими вливаннями при чітко сформованій політиці в цій сфері. Договірна тематика на замовлення Департаменту економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації (Договір № 07-04/2021 від 19.07.2021р.) -

надано науково-експертний висновок щодо можливого економічного ефекту від подовження туристичного сезону.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розробці теоретико-методологічних засад формування курортної економіки на основі використання природних лікувальних активів як інтегрованої підсистеми національного господарства, здатної забезпечити соціально-економічний розвиток регіонів, відновлення людського капіталу та економіки країни у повоєнний період.

Для досягнення поставленої мети в роботі було поставлено та вирішено наступні завдання:

- дослідити еволюцію наукових підходів до формування курортної економіки та визначити її місце в сучасній економічній науці;
- розкрити сутність курортної економіки в системі економічних відносин національного господарства;
- обґрунтувати концептуальну модель курортної економіки на основі використання природних лікувальних активів;
- уточнити сутність і структуру категорії «природні лікувальні активи» як складової природного капіталу, їх матеріальні та нематеріальні параметри, що формують їх економічну та соціальну цінність;
- узагальнити нормативно-законодавчу базу використання та охорони ПЛА у вітчизняному та міжнародному контексті;
- обґрунтувати методологію багатовимірної класифікації функцій ПЛА у курортній економіці на засадах інклюзивності;
- визначити соціально-економічні, екологічні та інвестиційні ефекти використання ПЛА у контексті відновлення людського капіталу та інклюзивності;
- запропонувати інструментарій капіталізації ПЛА для активізації інвестиційної діяльності;
- вдосконалити методологічні підходи до економічної оцінки ПЛА з використанням SEEA, TEEB, GEP;
- сформувані інституційні засади забезпечення балансу між економічною експлуатацією та збереженням ПЛА;
- визначити роль курортної економіки як чинника інклюзивного зростання та соціальної інтеграції;
- обґрунтувати підходи до економіко-математичного моделювання мультиплікаційних ефектів ПЛА у курортній сфері та визначити можливості їх масштабування в національному господарстві;
- обґрунтувати інституційну інтеграцію ПЛА у взаємодії держави, бізнесу та громад та сформувані практичні рекомендації щодо впровадження моделі курортної економіки.

Об'єктом дослідження є процес формування курортної економіки із використанням природних лікувальних активів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади формування курортної економіки, що базується на використанні природних лікувальних активів, інституційних механізмах їх регулювання та інструментах капіталізації.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у роботі використано різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи та прийоми наукового дослідження. Зокрема: абстрактно-логічного для визначення категоріально-понятійного апарату (курортна економіка, природні лікувальні активи) (розділ 1, п. 1.1.); діалектичного методу для виявлення закономірностей розвитку курортної економіки (розділ 1, п. 1.2.), систематизація та класифікація для розробки класифікації функцій і параметрів ПЛА (розділ 2, п. 2.1.); термінологічного аналізу та синтезу для виокремлення факторів формування моделі курортної економіки (розділ 1, п. 1.3.), індукції та дедукції для переходу від індивідуальних характеристик курортної економіки в розрізі регіонів до узагальнень на рівні національної економіки (розділ 3, п.3.2. - 3.3.); економіко-статистичні методи для аналізу динаміки використання лікувальних ресурсів, оцінки їх внеску у ВВП та регіональний розвиток (розділ 4, п. 4.1.); економіко-математичного моделювання – для побудови мультиплікаторних моделей ефектів ПЛА у регіональній економіці (розділ 4, п. 4.3.); методу структурно-функціонального аналізу для визначення взаємозв'язків між економічними, соціальними й екологічними ефектами від використання ПЛА в сфері курортної економіки (розділ 3, п. 3.3.); вартісні методи оцінки (рентний, витратний, метод готовності платити (WTP), метод заміщення, travel cost method) для визначення економічної вартості ПЛА (розділ 4, п. 4.2.); компаративний аналіз для зіставлення національних і міжнародних методик оцінки ПЛА (розділ 5, п. 5.2.); інституціонального аналізу для оцінки механізмів регулювання, ролі держави, бізнесу і громад (розділ 5, п. 5.3.).

Теоретичною та інформаційною основою дослідження є нормативно-правові акти України, Закони України, Національні програми та стратегії, міжнародні документи та методики, офіційна статистика та державні бази даних, наукові та прикладні джерела вітчизняних та зарубіжних науковців з проблематики капіталізації природних ресурсів, їх оцінки та інституційного регулювання соціально-економічних процесів в санаторно-курортній та рекреаційних сферах, а також матеріали, отримані в результаті власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні курортної економіки, що базується на використанні природних лікувальних активів, інституційних механізмах їх регулювання та інструментах

капіталізації. Основні положення, що формують наукову новизну дослідження, полягають у такому:

вперше:

- розроблено концептуальні засади курортної економіки у структурі національної економіки на основі капіталізації природних лікувальних активів із визначенням її структурних елементів та принципів функціонування: заснованих на багаторівневості управління, сталості та рентної справедливості, інклюзивності, соціальній цінності ПЛА, екосистемності, інноваційності, цифровізації, що визначає курортну економіку як частину національного господарства, орієнтовану на збалансування економічних, екологічних і соціальних цілей;
- сформовано багатовимірну класифікацію функцій природних лікувальних активів у курортній економіці, що базується на системному та міждисциплінарному підході з урахуванням комплексного характеру впливу ПЛА на економіку та суспільство та виокремлює п'ять ключових блоків: лікувально-оздоровчого (медико-біологічна, реабілітаційна, профілактична функції), соціального (інтеграційна, рекреаційна, інклюзивна), екологічного (ресурсно-відновлювальна, природоохоронна, балансування), інвестиційного (капіталізаційна, рентна, мультиплікативна) та інноваційного (технологічна, цифрова, управлінська);
- для формування національної структурної політики запропоновано напрямки розвитку курортної економіки на засадах інклюзивності, які базуються на міжнародних підходах до оцінювання добробуту та досвіду, зокрема Inclusive Wealth Index та Experience Index Gensler, та дозволяє інтегрувати економічні, соціальні та ментальні показники у систему стратегічного планування;
- розроблено методичний підхід щодо оцінювання природних лікувальних активів, який поєднує міжнародні інструменти TEEB, SEEA та GEP із традиційними методами рентної оцінки, витратного підходу та методики готовності до сплати (WTP), що забезпечує комплексне врахування економічної, соціальної, медико-біологічної та екосистемної цінності ПЛА й формує інтегровану базу для стратегічного планування розвитку курортної території;
- обґрунтовано та розроблено концептуально-методичну модель капіталізації природних лікувальних активів для державних програм соціально-економічного розвитку, що базується на комплексному підході та включає три взаємопов'язані блоки: фінансово-економічний (оцінка доходності курортної діяльності, інвестиційний потенціал і можливості державно-приватного партнерства, структура витрат), медико-біологічний (аналіз ефективності лікувально-оздоровчих процедур на основі використання мінеральних вод і грязей (на прикладі Куяльницького лиману),

екологічний (оцінка антропогенного навантаження, якості природних ресурсів та рівня їх відновлюваності);

удосконалено:

- категорію «природні лікувальні активи» у сфері курортної економіки, яку авторка визначає як комплекс релевантних матеріальних ресурсів (мінеральні води, лікувальні грязі, інші лікувальні ресурси) та нематеріальних характеристик (психоемоційний вплив, культурна цінність, унікальність), що формують особливу складову національного природного капіталу, та підкреслює дуальну природу ПЛА – як економічного ресурсу і як основи соціально-медичної реабілітації населення;

- методичний підхід до економічної оцінки природних лікувальних активів, який базується на застосуванні економіко-математичного мультиплікатора та відрізняється від інших, які зосереджуються на ринковій вартості або прямих доходах від експлуатації ПЛА, врахуванням сукупних ефектів їх використання для економічного зростання країни; дозволяє оцінювати не лише приріст туристичних потоків і зайнятості, а й додаткові надходження до бюджетів, розвиток суміжних галузей, підвищення інвестиційної привабливості та медико-соціального ефекту;

- інституційне забезпечення управління поведінкою із природними лікувальними активами як частину механізму реалізації національної стратегії економічного розвитку, які інтегрують економічні, екологічні, соціальні та культурно-досвідні складові, на відміну від існуючих моделей, що базуються на принципах сталого використання та субсидіарності, розширено включенням принципів прозорості, підзвітності та інклюзивності; це передбачає відкритість інформації про стан ПЛА, обсяги їх використання та соціально-економічні ефекти; залучення місцевих громад і інститутів громадянського суспільства до процесів прийняття рішень; орієнтацію не лише на медико-біологічний ефект, а й на створення позитивного досвіду для населення та туристів відповідно до інклюзивного зростання;

- концепт ресурсного забезпечення санаторно-курортної сфери у повоєнний період, який орієнтовано на потреби ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та комплексну реабілітацію, на відміну від довоєнних підходів, що ґрунтувалися переважно на оздоровчо-рекреаційній функції санаторіїв; авторський концепт передбачає інтеграцію санаторно-курортної сфери у систему охорони здоров'я та соціального захисту, побудований з урахуванням багатоканальних джерел фінансування (державні програми, муніципальні бюджети, міжнародна допомога, інвестиції приватного сектору), забезпечення соціальної орієнтації та інклюзивності послуг, а також формування синергії між економічними, медико-біологічними та соціальними інструментами відновлення;

- наукові підходи до розроблення національної стратегії економічного розвитку в частині розроблення засад стратегічного планування розвитку курортної сфери на основі інтеграції ресурсно-екологічного потенціалу, соціальних викликів та економічної доцільності, що, на відміну від існуючих, полягають у поєднанні забезпеченості ПЛА в територіальному розрізі з оцінкою їх відновлюваності та екологічної стійкості, враховуючи соціально-екологічні аспекти, такі як ризики надмірної експлуатації, конфлікти у доступі до ПЛА, та диференційовані потреби населення у реабілітації.

дістало подальшого розвитку:

- систематизація природних лікувальних активів шляхом введення подвійного критерію оцінювання: екологічного (ступінь відновлюваності) та економічного (рентабельність/окупність використання), що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє одночасно враховувати здатність ПЛА до природного відновлення із економічною ефективністю їх використання, визначену через показники окупності інвестицій у розробку, експлуатацію та збереження ресурсів для прийняття управлінських рішень щодо раціонального використання, відновлення та капіталізації ПЛА у складі курортної економіки;

- інституційні засади управління природними лікувальними активами у багаторівневому форматі, в частині поєднання регуляторної ролі держави, управлінських та соціальних функцій місцевих громад, підприємницької активності та бізнес-інновацій, що, на відміну від існуючих, передбачають розмежування повноважень і відповідальності на державному, регіональному та локальному рівнях для забезпечення ефективного розподілу ресурсів та уникнення дублювання управлінських функцій; використання механізмів державно-приватного партнерства, громадської активності у процесі прийняття рішень та стимулювання бізнесу до впровадження інноваційних і екологічно безпечних технологій у сфері використання ПЛА;

- комплексний механізм активізації інвестиційної діяльності у сфері курортної економіки із використанням природних лікувальних активів, який ґрунтується на інтеграції фінансово-економічних, екологічних та медико-оздоровчих ефектів і, на відміну від існуючих, передбачає поєднання різних інструментів: державно-приватного партнерства та концесійних угод із включенням обов'язкових екологічних зобов'язань; податкових стимулів і кредитних пільг, які застосовуються за умови підтвердження результатів у сфері інклюзивного природокористування; лізингових програм для фінансування придбання обладнання й технологій, що забезпечують екологічно безпечну експлуатацію ПЛА; систем екологічно-економічного моніторингу, що напряду співвідносить прибутки інвесторів із досягнутими

показниками збереження ресурсів та покращення медико-соціальних результатів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці рекомендацій щодо формування курортної економіки із використанням природних лікувальних активів як вектору відновлення національного господарства України. Зокрема, облік екосистемного продукту курортів поряд із ВВП допоможе оцінити реальний ефект від управлінських рішень на довкілля, із подальшою розробкою цільових програм розвитку, в яких буде врахована економічна цінність природних активів. Запропонована система доповнень до чинних положень інституційного забезпечення дозволяє впровадити системно-узгоджений підхід до управління природними лікувальними активами без створення нових інституцій. Це посилює міжвідомчу координацію, прозорість та ефективність використання ПЛА у повоєнній відбудові країни, а також наближає Україну до європейських стандартів у сфері реабілітації, охорони здоров'я та природокористування.

Теоретичні положення дисертаційної роботи та її прикладні рекомендації були використані: Секретаріатом Кабінету Міністрів України (враховано пропозиції здобувачки щодо доповнення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства України на 2021-2026 роки положеннями щодо розвитку соціального підприємництва на засадах інклюзивного природокористування) (Довідка № 24236/02-21 від 26.07.2021);

Міністерством розвитку громад та територій України (враховано пропозиції здобувачки щодо впливу інститутів громадянського суспільства на розвиток економіки вражень в природокористуванні на засадах інклюзивності при підготовці стратегічних та планових документів) (Довідка № 8/36.5.1/3808-21 від 12.07.2021); (враховано пропозиції здобувачки щодо економіко-правового забезпечення розвитку підприємництва в курортній економіці) (Довідка № 17246/43/10-24 від 19.09.2024); (враховано пропозиції здобувачки щодо методичних підходів до ресурсного забезпечення реабілітації санаторно-курортної сфери) (Довідка № 10087/6/10-25 від 26.04.2025);

Міністерством економіки України (враховано пропозиції здобувачки щодо інституційних пріоритетів розвитку курортної економіки як галузі та запропоновано схему економічних взаємозв'язків за допомогою алгоритму стимулювання інвестиційної діяльності підприємств курортної економіки) (Довідка № 3903-07/56083-07 від 17.10.2023);

Державним агентством розвитку туризму України (враховано пропозиції здобувачки щодо комплексного підходу формування сучасного та ефективного функціонування курортних комплексів для лікувально-оздоровчих потреб населення) (Довідка № 710//2.2-24 від 15.05.2024);

Департаментом екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації (враховано пропозиції здобувачки щодо методичних підходів нормування, оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів та визначення розмірів збитків, завданих внаслідок порушення природоохоронного законодавства) (Довідка № 4233/05-45/3420 від 30.07.2018); (враховано пропозиції здобувачки щодо переходу від екстрактивних методів управління до інклюзивного природокористування та формування відповідних законодавчих документів для його закріплення) (Довідка № 3497/06-15/3446 від 06.07.2019); (враховано пропозиції здобувачки щодо забезпечення реабілітаційних та оздоровчих послуг для населення регіону та подальшого розроблення плану заходів з метою збереження природних екосистем Одещини) (Довідка № 1761/06/06-17/2-23/6930 від 27.03.2023); (враховано пропозиції здобувачки щодо виявлення основних диспропорцій в інвестиційній діяльності підприємств курортної економіки, які у своїй діяльності використовують природні лікувальні активи) (Довідка № 2444/06/06-17/2-23/8035 від 9.10.2023);

Департаментом економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації (враховано пропозиції здобувачки щодо напрямів оцінювання природно-лікувальних активів для економічного обґрунтування та розвитку курортів Одеського регіону) (Довідка № 2047/02/03.1-10/2-23/1453 від 08.08.2023); (враховано пропозиції щодо важелів регулювання прозорості та сталості ведення бізнесу підприємствами курортної економіки) (Довідка № 3174/02/02.1-14/2-23/2542 від 28.11.2023);

SIA “Earth Revival” taken into account methodological positions of investment activities disproportions reveal and business priorities in resorts economy (reference № 40203057127 from 13.11.2023)

Санаторієм «Одеса» Служби Безпеки України (враховано пропозиції здобувачки щодо використання організаційно-економічного інструментарію управління природно-лікувальними активами в санаторно-курортній сфері для реабілітаційних потреб, а саме впровадження підходу One Health, як інтеграції реабілітаційних та оздоровчих потреб військовослужбовців та населення з додержанням вимог до використання ПЛА) (Довідка № 83/299 від 14.04.2025).

Особистий внесок автора в результати дослідження. У дисертаційному дослідженні наведено власні розробки автора. Концептуальні положення, прикладні розробки, висновки та рекомендації, що виносяться дисертантом на захист, одержані самостійно. Із наукових праць, підготовлених у співавторстві, до дисертації включено ідеї, розробки та висновки, які належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та прикладні результати дисертаційного дослідження доповідались на міжнародних та

вітчизняних науково-практичних конференціях: Екологічні проблеми навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку (30 жовтня 2018 р. Херсон), Економіко-екологічні проблеми сучасності у дослідженнях науковців (25-26 червня 2019 р. Одеса), *Universum View 17. Economics and management* (18 травня 2019 р. Вінниця), *Modern science: problems and innovations* (5-7 квітня 2020 р. Швеція), Теорія та практика менеджменту (24-26 травня 2023 р Луцьк), Сучасні доміанти трансформації економіки з урахуванням повоєнних викликів (14-15 вересня 2023р. Одеса), Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації (18-19 травня 2023 р. Київ), Теорія та практика менеджменту (23 травня 2023р Луцьк), Природні лікувальні активи, реабілітація та курорти (14-15 листопада 2024 р Одеса), Підприємництво та торгівля: сучасний стан і перспективи розвитку (16 травня 2024 р Луцьк).

Публікації результатів наукових досліджень. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 37 наукових праць загальним обсягом 61,71 друк. арк. (з яких особисто автору належать 23,42 друк. арк.), зокрема: 5 статей у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science; 14 статей у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз; 1 препринт, 5 розділів у колективних монографіях, 12 публікацій у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 496 сторінок. Обсяг основного тексту - 382 сторінки. Робота містить 74 таблиці, 58 рисунків, 29 формул, список джерел із 516 найменувань, а також 13 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі розкрито загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми дослідження, надано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано ступінь наукової новизни та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо апробації результатів дослідження.

В першому розділі «**Теоретико-методологічні основи курортної економіки**» проаналізовано еволюцію наукових підходів до формування курортної економіки, досліджено сутність курортної економіки в системі економічних відносин, запропоновано та обґрунтовано модель курортної економіки із використанням природних лікувальних активів.

Курортна економіка формується як самостійна наукова категорія, що поєднує економічні, соціальні та екологічні процеси, пов'язані з використанням природних лікувальних активів (ПЛА). Вона охоплює курортологію, яка є фундаментом, лікувально-оздоровчу, рекреаційну,

туристичну сферу, як практичну площину реалізації, інклюзію як вектор інноваційної та соціо-економічної діяльності, спрямовану на зміцнення здоров'я населення, стимулювання економічного розвитку і формування стійкої моделі відновлення суспільства у післявоєнний період. При цьому, курортна економіка базується на наступних принципах: багаторівневість управління (від державного до місцевого рівня із чітким розподілом повноважень і відповідальності держави, регіонів та громад, із залученням бізнесу), сталий розвиток та рента справедливості (економічна вигода має розподілятися між державою, бізнесом і громадами та враховує видобування й використання ПЛА в межах відновлюваності, рентні платежі, що відображають суспільну вартість ресурсів); екосистемність (узгодженість медико-біологічних ефектів із екологічною стійкістю та економічною ефективністю); інклюзивність (пріоритет реабілітації ветеранів, ВПО, уразливих груп; доступність рекреаційних і курортних послуг і територіальна справедливості); стандартизація та відповідність міжнародним нормам (дотримання клінічних протоколів МОЗ, впровадження стандартів ISO, цифровий моніторинг якості); інноваційність і цифровізація.

Обґрунтовано, що курортна економіка розглядається не лише як підсистема національної економіки, а й як каталізатор соціально-економічного відновлення, що забезпечує: здоров'я населення, стимулювання інвестиційної активності, створення робочих місць у регіонах, розвиток підприємництва у сфері рекреації та велнес.

Важливою складовою потенціалу сфери курортної економіки є її лікувально-ресурсна база, в першу чергу - природні лікувальні активи. Саме вони визначають спеціалізацію діяльності суб'єктів господарювання.

Забезпечення сфери курортної економіки України підсилюється впливом глобальних структурних зрушень у сфері послуг, серед яких пріоритетні позиції належать саме діяльності з використанням ПЛА. Актуальність проблеми зумовлена тенденцією до збільшення потенційного попиту серед населення на реабілітаційні та оздоровчі послуги, ще зумовленого погіршенням стану громадського здоров'я, демографічним спадом та зростанням соціально-культурних запитів населення. Водночас недосконалість адміністративно-управлінських механізмів у курортно-оздоровчій сфері тривалий час стримувала реалізацію її потенціалу та уповільнювала процеси структурної її модернізації. Протягом тривалого періоду відбулося нагромадження проблемних явищ, що суттєво обмежують соціально-економічну віддачу від реалізації потенціалу курортної економіки. Серед ключових проблем варто відзначити низьку інноваційно-інвестиційну динаміку у формуванні та реалізації потенціалу регіонів України, обмежені надходження як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій - насамперед довгострокових - у розвиток курортної сфери, а також відсутність системного

підходу до комплексного використання природних лікувальних активів. Для формування концептуальних засад курортної економіки необхідним було уточнити її базові поняття: курортологія, рекреація, туризм, інклюзія, що дозволило визначити її внутрішнє ядро щодо процесів функціонування та розвитку сукупності економічних відносин у сфері використання природних лікувальних активів задля отримання суспільної, екологічної та економічної вигоди.

Обґрунтовано, що «курортна економіка» є особливою галуззю економіки, що поєднує лікувально-оздоровчі, рекреаційні, туристичні та інноваційні процеси на основі використання природних лікувальних активів з урахуванням міжнародних стандартів управління та відновлення природних ресурсів, досвіду країн ЄС, США, Канади, Ізраїлю щодо прав власності та управління природними ресурсами та українських реалій воєнного та післявоєнного відновлення та інфраструктури санаторно-курортної сфери, а головним стратегічним орієнтиром її соціо-економічного розвитку визначено капіталізацію ПЛА як валового екосистемного продукту, що формує додану вартість через лікувально-оздоровчі та рекреаційні послуги. Відповідно до цього складено формалізовану структуру відносин із застосуванням ПЛА в курортній економіці (рис.1).

Інтегрована модель поєднує зовнішню архітектуру (інституційно-правове поле, стандарти, міжвідомчу координацію) та внутрішню архітектуру (організаційна, технологічна, фінансова складові), які «накладаються» на ядро ПЛА-орієнтованих ланцюгів вартості: курортологія/реабілітація та велнес, гостинність, косметологія та суміжні бізнес-послуги. На рівні зовнішнього середовища - систематизація законодавчих норм і практик; на рівні внутрішнього - управління кадрами, якістю/безпекою (стандарти ISO), телемедициною/моніторингом, бюджетуванням/інвестиціями. Таку конфігурацію підтримує інституційна інтеграція ПЛА у взаємодію держави, бізнесу та громад і виокремлені методичні інструменти оцінювання.

В роботі авторкою доведено, що методологічно модель спирається на принципи сталої інтегрованості, соціальної відповідальності та інклюзії, комплексної оцінки і стейкхолдерського управління із залученням науки та міжнародної співпраці. Для вимірювання ймовірних диспропорцій в діяльності суб'єктів господарювання та їх результативності в межах курортної економіки, розроблено методичні рекомендації та визначено індикатори: капітальні інвестиції, обсяги реалізованих товарів/послуг, рентабельність тощо (з урахуванням обмежень статистики).

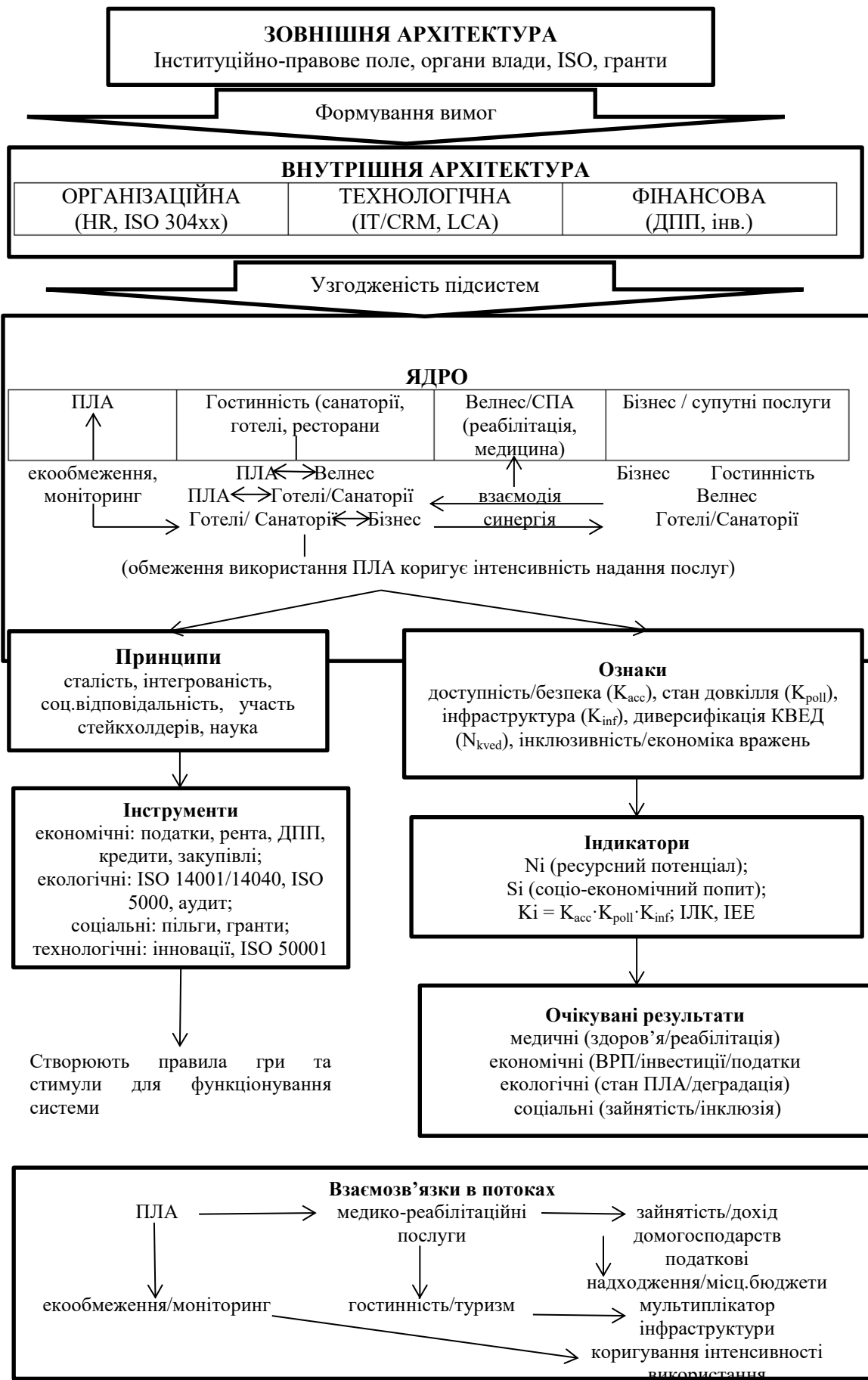

Рис.1 Формалізована структура відносин із застосуванням ПЛА в курортній економіці

Узагальнений перелік методів включає аналіз інвестиційних проєктів, галузевої структури, регіонального розподілу, економічний розвиток та соціально-економічний стан населення; запропоновано порівняльний аналіз з іншими курортними зонами для оцінки конкурентоспроможності й ефективності.

Апробація результатів демонструє, що у 2022 році найбільші капітальні інвестиції були спрямовані у допоміжне обслуговування (≈ 142 тис. грн) та реабілітацію й косметологію (≈ 50 тис. грн.) - розрив пояснюється специфікою видобутку ПЛА.

За обсягом реалізованої продукції лідирують реабілітація/косметологія (≈ 9 млн грн.) та допоміжне обслуговування (> 6 млн грн.); натомість тимчасове розміщення, харчування, розваги й відпочинок скоротились через воєнну агресію, а не лише через інвестиційні скорочення. За рентабельністю попереду реабілітація/косметологія; допоміжне обслуговування має низьку рентабельність попри великі обсяги реалізації та високі інвестиції, що є важливим для перебалансування інструментів підтримки й оптимізації структури витрат. У розділі висунуто ряд гіпотез про те, що використання природно-лікувальних активів держави із їх включенням до обліку надасть подвійну вигоду: державі - від подвійного доходу (що складається із оціночної вартості активу, рентної та податкової складових) та населенню - від надання оздоровчих, реабілітаційних та емоційних послуг.

Доведено, що необхідним є перехід до капіталізації природних лікувальних активів, яка, на відміну від класичних методів управління природними ресурсами, ґрунтується на визначенні їх як економічних активів, що можуть приносити дохід державі, бізнесу та суспільству.

При цьому, модель капіталізації включає три взаємопов'язаних блока: фінансово-економічний, медико-біологічний та екологічний (рис.2).

Фінансово-економічний блок відображає доходність від курортної діяльності, а саме санаторно-курортних підприємств для визначення доцільності інвестування в їх модернізацію і застосування механізмів співпраці між державою та суб'єктами господарювання. Медико-біологічний блок характеризується використанням ПЛА для потреб реабілітації та оздоровлення населення, які оцінюються ефективністю процедур та мають соціально-інклюзивний характер. Екологічний блок моделі капіталізації ПЛА охоплює аналіз впливу господарської діяльності на стан природних ресурсів курортних територій. Всі ці блоки складають єдину систему, в якій фінансово-економічні результати залежать від стану природних лікувальних активів та ефективності лікувальних програм; медико-біологічний ефект забезпечується за умови належної якості природних лікувальних активів; екологічний прямо впливає на тривалість економічного ефекту.

Рис. 2 Структура моделі оцінки капіталізації природних лікувальних активів

Розрахунки, проведені у дослідженні, верифікують гіпотези авторки, доход, який отримує держава, є перестановкою портфеля ПЛА, а саме момент, коли ПЛА із фізичного стану набуває грошового еквіваленту для бюджету та інклюзивного зростання та добробуту населення (рис.3).

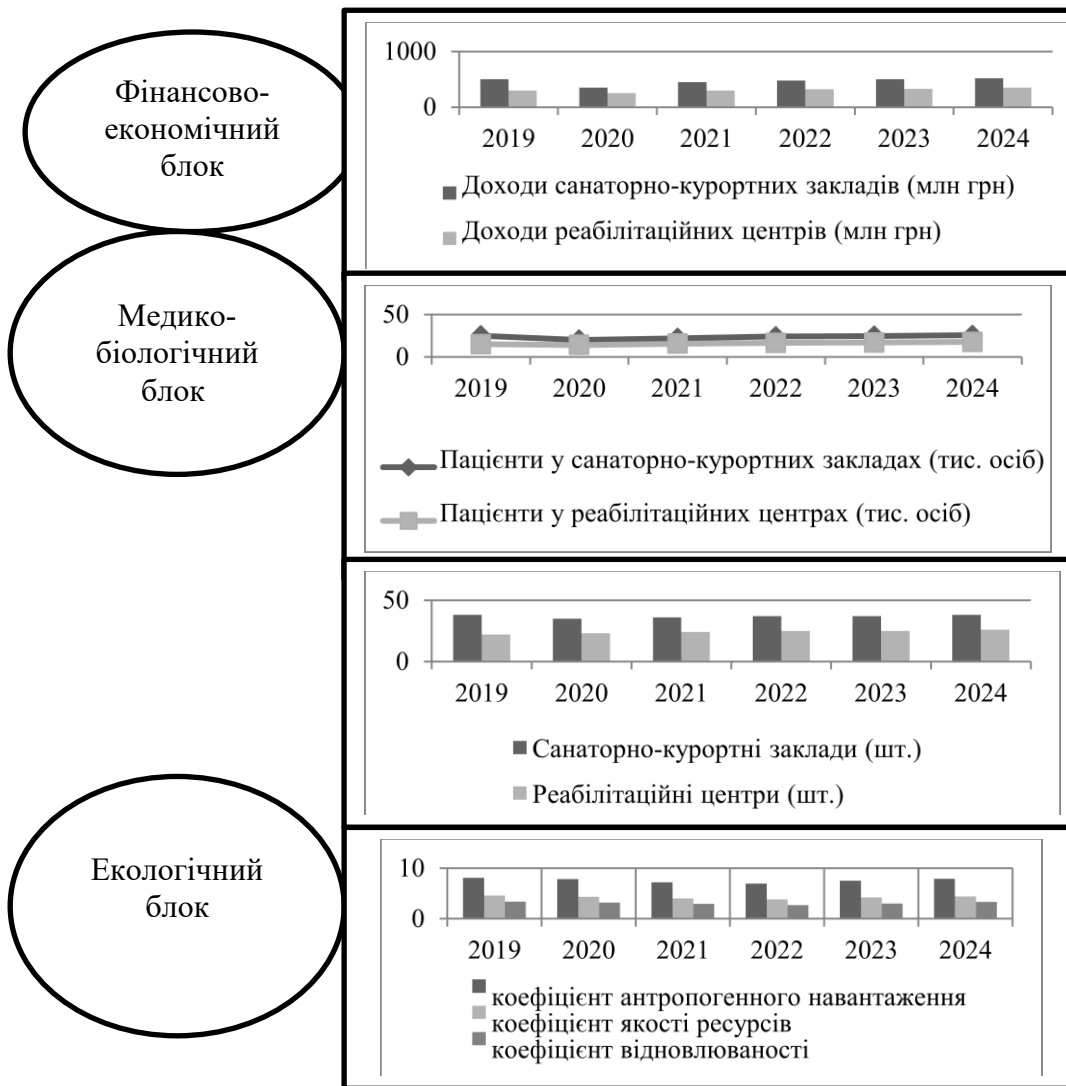

Рис. 3 Соціо-еколого-економічні показники сфери курортної економіки

Автором доведено, що в умовах воєнного стану держави санаторно-курортні заклади залишаються стабільними, зі зсувом від класичних санаторіїв до сучасних реабілітаційних центрів, орієнтованих на медичні та соціальні послуги (зокрема для ветеранів), як драйвер інклюзивного зростання. Інтеграція всіх цих блоків дозволила здійснити розрахунок інтегрального показника капіталізації ПЛА в моделі курортної економіки, який відображає баланс між економікою, охороною здоров'я та екологією.

У другому розділі **«Природні лікувальні активи як основа функціонування курортної економіки»** розкрито поняття природних лікувальних активів (ПЛА), їх структура та класифікація. В даному дослідженні під природними лікувальними активами ми розуміємо природні лікувальні ресурси та супутні послуги, які задіяні, або можуть бути задіяні у господарську діяльність суб'єктами сфери курортної економіки. Обґрунтовано, що ПЛА є специфічною категорією природного капіталу з подвійною природою матеріальною та нематеріальною. Окреслено сучасне законодавче поле України щодо поводження з ПЛА, визначено недоліки, такі як відсутність єдиного закону про ПЛА, дублювання норм, брак прозорого

механізму концесій. Розглянуто модель трикутної взаємодії «держава – бізнес – громади» у сфері використання ПЛА.

Обґрунтовано, що в умовах повоєнного відновлення та структурної трансформації економіки України ПЛА мають розглядатися як стратегічні резерви природного капіталу держави, що потребують інтегрованого адміністрування на державному, регіональному та місцевому рівнях.

У ході аналізу сутнісного наповнення дефініції природні лікувальні активи виявлено, що вони мають подвійний характер - одночасно ресурсно-економічний та є унікальною стратегічною складовою національного природного капіталу. В розділі досліджено існуючі підходи до класифікації ПЛА за ресурсною, функціональною, економіко-правовою та соціальною складовими, що дозволяє інтегрувати їх у систему курортної економіки. Унікальність українських ПЛА полягає в різноманітності (від мінеральних вод і грязей до кліматичних зон), що формує інвестиційну привабливість різних територій країни. При цьому, автором обґрунтовано, що чинні норми рентної плати за користування надрами не відображають специфіки лікувального значення ПЛА. Формули визначають базу оподаткування через обсяги видобутку та фактичні/розрахункові ціни, але ринкові еталони для ПЛА часто відсутні, до того ж коригуючий коефіцієнт на їх поліфункціональність/відновлюваність не застосовується. Податкові норми визначаються у загальному режимі, тоді як значна частина супровідних реабілітаційно-оздоровчих процедур із застосуванням ПЛА звільняється від оподаткування, що ускладнює повний економічний облік ланцюга вартості.

Дуальна природа ПЛА, як економічного ресурсу полягає в тому, що вони є основою формування ринку санаторно-курортних послуг, залучення інвестицій, створення робочих місць і розвитку територій, а як соціально-медична основа, вони забезпечують реабілітацію, оздоровлення та профілактику захворювань, підвищують якість життя населення, особливо в умовах повоєнного відновлення. При цьому, на відміну від природних ресурсів, ПЛА мають соціально-екосистемний вимір, а не лише матеріальну форму, а на відміну від екосистемних послуг, вони безпосередньо інтегруються у систему охорони здоров'я та курортну економіку, що дозволяє створити нову методологічну основу для аналізу й оцінювання їх потенціалу та забезпечує формування нової парадигми управління курортною сферою на принципах інклюзивності, сталості та інноваційності.

Обґрунтовано, що до матеріальних параметрів ПЛА належать ті показники, які піддаються кількісному виміру та можуть бути науково підтверджені, такі як фізико-хімічні та біологічні характеристики природних ресурсів, що визначають їх лікувальну цінність. Тоді як до нематеріальних відносимо: ментальне сприйняття, комфорт, соціально-екосистемну цінність території, як тих, що визначають ринкову цінність та конкурентоспроможність курортної економіки. Це дозволяє ввести подвійний критерій до оцінки ПЛА, одночасно врахувати природну відновлюваність і економічну ефективність. На відміну від існуючих одноаспектних підходів, гібридний інструментарій (ТЕЕВ, SEEA, GEP у

поєднанні з рентною, витратною та WTP-методиками) дозволяє інтегрувати ринкові й неринкові ефекти у єдину модель прийняття рішень. Індекс ПЛА (ШЛА) дозволяє відслідковувати динаміку збалансованого розвитку, якщо один з блоків у занепаді, то інший не може довести інтегральний показник до потрібного значення. Такий підхід забезпечує наукову обґрунтованість управління ПЛА та створює підґрунтя для прийняття стратегічних рішень щодо розвитку курортної економіки.

Рис. 4. Дуальний характер капіталізації природних лікувальних активів

Емпірична апробація на даних 2019–2024 рр. показала, що інтегральний показник капіталізації ПЛА є чутливим до змін обох складових: низькі значення екологічної відновлюваності не компенсуються навіть за високих доходів, тоді як збалансоване поліпшення екологічних та економічних параметрів забезпечує зростання індексу до докризових рівнів. Екологічна складова продемонструвала кризову фазу у 2020–2022 рр., але поступове відновлення у 2023–2024 рр. вказує на потенціал регенерації ПЛА. Економічна складова зазнала різкого падіння у кризові роки, що зумовлено пандемією та початком війни, проте демонструє відновлення у 2023–2024 рр. за рахунок реабілітаційних та оздоровчих потреб. Таким чином, в роботі запропоновано розглядати ПЛА ще й як медико-біологічний чинник відновлення людського капіталу та інструмент інклюзивного зростання через механізми зайнятості, місцевої доданої вартості. Стратегічні резерви ПЛА на засадах інклюзивності автором розглянуто як природоресурсні активи й супутні послуги, сформовані у портфель відкладеного використання за якісними критеріями (екологічний, економічний, соціальний) на засадах опціональної вартості. Такий резерв виконує функції міжчасового перерозподілу вигод, страхування екологічних ризиків і забезпечення міжпоколіннєвої справедливості. В роботі проведено розрахунки (табл. 1) такого резерву за

моделлю Блека-Шоулза, що доводить обґрунтованість рішень формування ПЛА як стратегічного резерву держави.

Таблиця 1

Розрахунок премії по опціону CALL (дол. США)

1714196	S	price	d1	0,003811		N(d1)	0,50152
1714196	X	strike	d2	-0,00381		N(d2)	0,49848
0,1	T	term, part of the year				N(-d1)	0,5
0,0241	σ	annualized volatility				N(-d2)	0,5
0	r	risk free rate					
					CALL	5211,785	

Поєднання цих параметрів ПЛА доводить їх комплексність та необхідність інтеграції до європейських стандартів у контексті повоєнного відновлення та потреби у новій моделі управління ПЛА, що потребує: розробки та прийняття єдиного закону про ПЛА як категорії національного природного капіталу, удосконалення механізмів концесій та державно-приватного партнерства, запровадження системи ліцензування і сертифікації якості ПЛА за європейським зразком. В контексті поглиблення інституційної інтеграції управління ПЛА та з необхідністю створення моделі взаємодії держави, бізнесу та територіальних громад для охорони та відновлюваності ПЛА, залучення інвестиції у курортно-реабілітаційну сферу, доступності послуг для різних соціальних груп населення, обґрунтовано, що інституційне забезпечення управління ПЛА це багаторівнева відкрита система, яка інтегрує економічні, екологічні, соціальні та культурно-досвідні складові. Доведено, що такий підхід підвищує ефективність використання ПЛА, забезпечує довіру суспільства та інвесторів, а також формує умови для інклюзивного зростання у сфері курортної економіки. Існуюча модель в основному зосереджена на регламентах використання ПЛА та розподілі повноважень, авторській підхід зосереджено на прозорості, підзвітності та інклюзивності, а саме у формуванні відкритої системи із залученням всіх гравців до прийняття рішень, що створює довгострокові передумови для повоєнного відновлення України.

У третьому розділі «**Соціально-економічний та екологічний потенціал природних лікувальних активів в моделі курортної економіки**» автором обґрунтовано багаторівневність потенціалу як базису для розвитку курортної економіки в Україні. Доведено, що ПЛА виконують не лише лікувально-оздоровчу функцію, але й стають драйвером соціально-економічного зростання, інноваційної модернізації та екологічної збалансованості.

Визначено, що мінеральні води, лікувальні грязі, кліматичні та бальнеологічні ресурси України є унікальною основою для формування реабілітаційних і профілактичних програм та методик. Їх використання у санаторно-курортних установах забезпечує не лише медико-біологічний ефект, але й створює умови для інтеграції у систему медичної та соціальної реабілітації населення, зокрема ветеранів та осіб із підвищеною вразливістю

після воєнних дій. Обґрунтовано, що соціальна складова ПЛА може вимірюватися через індикатори ефективності реабілітації та тривалості відновлення. Доведено, що ПЛА виконують роль мультиплікатора розвитку суміжних галузей: туризму, транспорту, сфери послуг та локального бізнесу. Їх капіталізація сприяє створенню робочих місць, збільшенню доходів бюджету і зростанню добробуту населення. Особливу увагу приділено інклюзивності як доступності оздоровчих та реабілітаційних послуг для соціально вразливих груп, а також інтеграції громад у процеси управління та прийняття рішень. Автором запропоновано алгоритм формування інклюзивного природокористування на основі ПЛА, що поєднує соціальну функцію з розвитком економічної складової туризму та рекреації в сфері курортної економіки. Розкрито, що збереження та раціональне використання ПЛА можливе лише за умови екологічної стійкості й запровадження інноваційних технологій, а саме: здійснення цифрового моніторингу стану ресурсів.

Доведено, що у більшості попередніх досліджень класифікація природних лікувальних активів здійснювалась лише за двома критеріями: медичними або економічними. Однак повоєнна реабілітація потребує міждисциплінарного підходу, в якому ПЛА розглядається як інтегральний актив та поєднує медико-біологічний (забезпечує лікувально-оздоровчий ефект), соціальний (сприяє соціальній інтеграції та підвищенню якості життя), інвестиційний (залучення інвестицій), екологічний та цифровий (інтегрує цифрові технології у систему управління) (рис. 5).

Рис. 5. Багаторівневність ПЛА

Таким чином створюється інтегрована модель використання ПЛА, що виходить за межі суто галузевого або ресурсного підходу. Наведена авторська класифікація орієнтована на використання у стратегічному

плануванні, що дає змогу: балансувати економічні вигоди та екологічну сталість за рахунок мультиплікативного ефекту поводження з ПЛА.

Доведено, що розкриття потенціалу ПЛА неможливе без належного інституційного середовища, здатного забезпечити взаємодію між державними структурами, бізнесом та громадянським суспільством. У цьому контексті виявлено та класифіковано ключові інституційні бар'єри й можливості для інноваційно-екологічної модернізації ПЛА у зв'язці «держава – бізнес – інститути громадянського суспільства (ІГС)».

Дослідження динаміки нормативних змін і практик суспільної участі засвідчило розрив між стратегічними намірами (інклюзія, сталий розвиток, добробут) та операційними механізмами їх реалізації в курортній економіці.

Обґрунтовано основні напрями державної політики щодо посилення координації між органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства у процесі реалізації соціально-економічних, екологічних і реабілітаційних програм. Основні зусилля зосереджено на забезпеченні ефективного функціонування структур, відповідальних за комунікацію з громадськістю, налагодженні взаємодії з територіальними громадами та розбудові партнерства з місцевим бізнесом і благодійними організаціями

Досліджено, що найбільший вплив на сталий розвиток територій мають ІГС, які поєднують громадську активність із підприємницькими підходами. У цьому контексті введено поняття соціального підприємництва до нормативно-правової бази України, заснованого на інклюзивних, досвідно-економічних та екологічних критеріях. Соціальне підприємництво визначено як добровільну діяльність, спрямовану на отримання прибутку з його подальшим цільовим розподілом на суспільно-корисні, екологоорієнтовані та реабілітаційні цілі. Обґрунтовано співвідношення індексу сталості громадянського суспільства (ІГС) та Індексу екологічних показників (ІЕП) (рис.6), який доводить пряму залежність між інституційною спроможністю ІГС та якістю екологічного середовища.

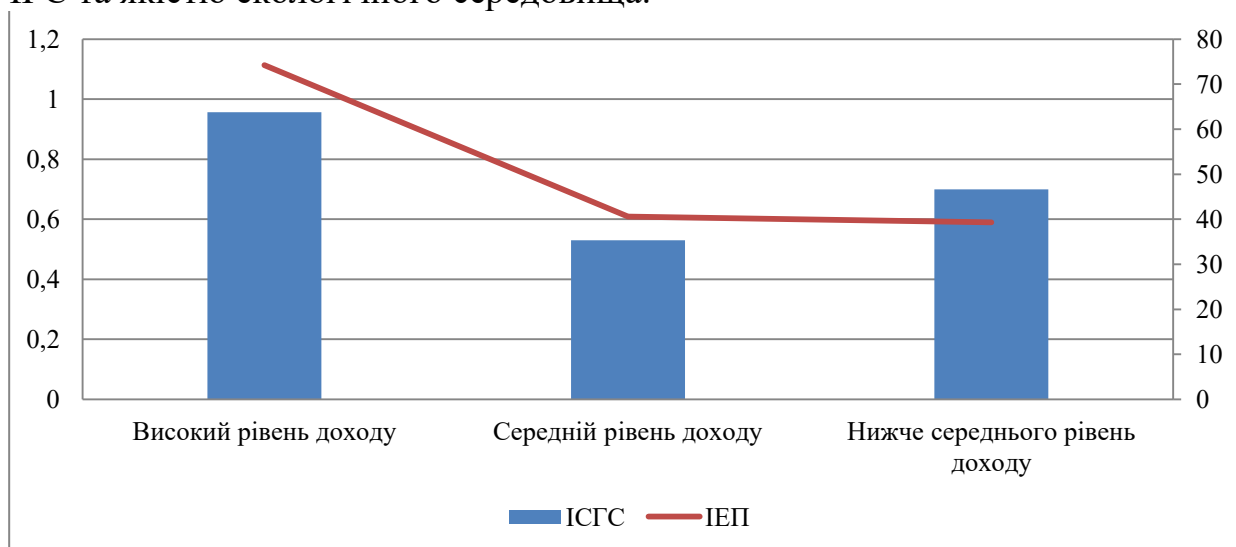

Рис. 6. ІГС та ІЕП за рівнем доходу

Цільовим орієнтиром державної політики у цій сфері є формування умов для розвитку соціального підприємництва ІГС через: надання статусу

«соціальному підприємництву» з ознакою неприбутковості; забезпечення фінансової підтримки з боку держави та місцевих громад; розбудову консультативної інфраструктури для сталого ведення діяльності; поширення практик екологічної освіти та підвищення обізнаності населення.

Виявлено, що найбільший вплив на успішність інноваційно-екологічної модернізації ПЛА забезпечує комбінація трьох чинників: правове та фінансове підкріплення соціального підприємництва ІГС; інтегрована стандартизація процесів (ISO/EMS) у держави й бізнесу; публічний екологічний моніторинг і громадський аудит. Цільовим орієнтиром є стале зростання курортної економіки через економіку вражень з гарантованою інклюзією та збереженням природного капіталу.

В четвертому розділі **«Методологічні засади оцінювання природних лікувальних активів»** обґрунтовано застосування міжнародних і національних методичних підходів до оцінки ПЛА, запропоновано економіко-математичний алгоритм розрахунку мультиплікаторів ПЛА, що враховує соціально-економічний та екологічний ефекти, доведено доцільність трансформації ПЛА у фінансові ресурси для розвитку курортної економіки.

Виявлено, що в програмних документах ОЕСР недостатньо розкрито роль природних лікувальних активів як стратегічного не лише оздоровчого, а й економічного характеру. Доведено, що ігнорування ПЛА як активу, здатного приносити дохід, пояснюється передусім нестачею статистичних даних для їх комплексної оцінки та включення до системи обліку природного капіталу.

У межах дослідження обґрунтовано застосування концепції загальної економічної цінності (Total Economic Value – TEV), яка передбачає врахування повного ланцюга використання ПЛА та включення до вартості, як поточних, відображених у статистичних показниках, так і потенційних вигід (рис. 7). Цей підхід забезпечує інтеграцію природних, соціальних і економічних чинників у визначенні вартості ПЛА та дозволяє враховувати довгострокові ефекти їх використання для суспільства.

У підрозділі обґрунтовується застосування міжнародних і національних методичних підходів до оцінки ПЛА, зокрема:

- економіко-екологічні методи: System of Environmental-Economic Accounting (SEEA), Total Economic Valuation (TEEB), Gross Ecosystem Product (GEP);
- ринкові та квазіринкові методи: витратний підхід (replacement cost), методи готовності платити (WTP/WTA);
- інституційні та правові індикатори: нормативно-правова база України та міжнародні стандарти (ISO 14007, ISO 55000).

Мультиіндикаторний аналіз: оцінка за екологічними (якість, відновлюваність, антропогенне навантаження), соціальними (доступність, інклюзія) та економічними параметрами (доходність, інвестиційна привабливість).

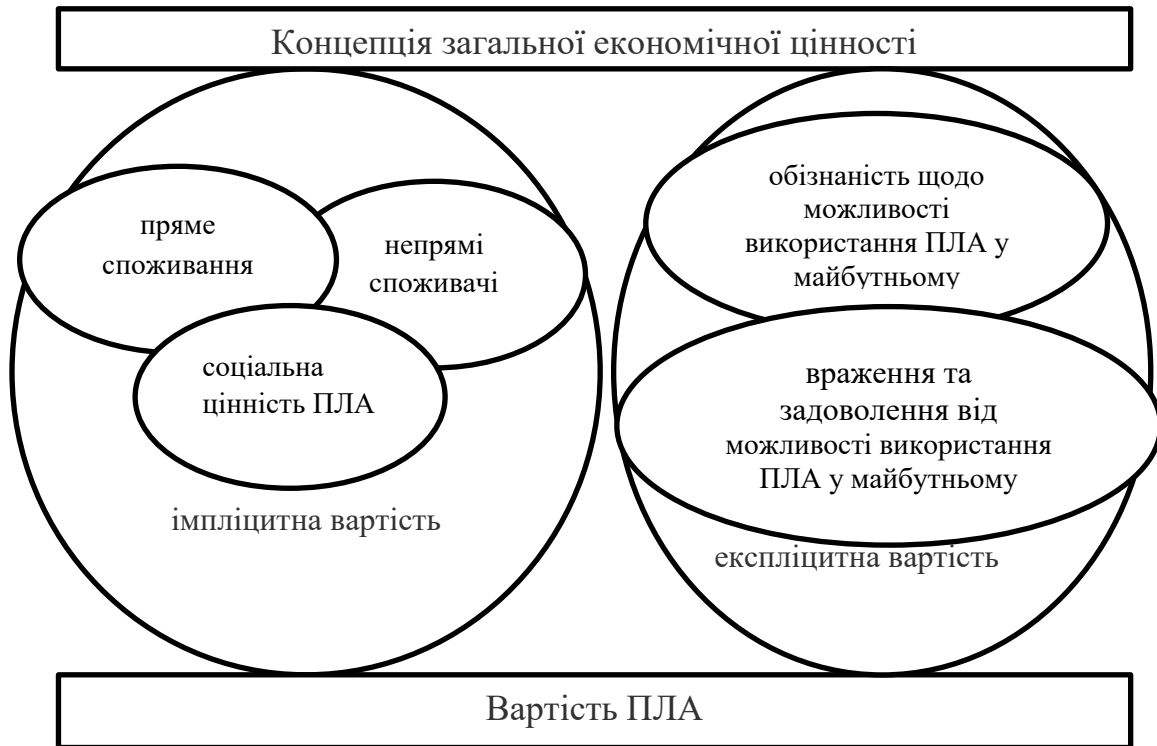

Рис. 7 Визначення вартості ПЛА згідно Концепції загальної економічної цінності

Для грошової оцінки активів використано підхід Світового банку (2021) і систему SEEA, у межах яких розрахунки здійснюються за аксіомами: сталість ресурсної ренти, 100-річний життєвий цикл активу та ставка дисконту 4 %. Доведено, що більш універсальним є модернізований підхід ООН – SEEA CF (2012) та SEEA EA (2021), який охоплює весь життєвий цикл ПЛА – від видобутку до повернення залишків у довкілля. Система SEEA визначає ПЛА як елемент природного капіталу, що може обліковуватися у фізичному вимірі (кількість, обсяг, якість) і частково – у грошовому еквіваленті через витрати, ренти, податки, субсидії.

На основі цих підходів сформовано систему рахунків ПЛА, що дозволяє відстежувати фінансові потоки, пов'язані з охороною, використанням і відновленням ПЛА, а також ефективність державної політики у сфері оподаткування й субсидіювання суб'єктів господарювання. Подальше узагальнення даних дає можливість сформувати матриці обліку ПЛА у фізичному та грошовому виразі, а також визначати взаємозв'язки між потоками активів і екосистемними рахунками. Для забезпечення уніфікації обліку застосовується класифікація ISIC (галузєва) та CPC (класифікація основних продуктів), однак встановлено, що в міжнародних реєстрах ПЛА представлені лише як частина сфери медичних послуг, що ускладнює комплексний облік їх економічної цінності (табл.2).

Авторській підхід полягає в інтеграції міжнародних і національних методик та в побудові багатовимірної моделі оцінки ПЛА, яка вперше враховує економічні, соціальні та медико-біологічні аспекти одночасно.

Таблиця 2

Взаємозв'язок між використанням та рахунками ПЛА

						Рахунки активів (у фізичному та вартісному вираженні)	
		Галузі	Домогосподарства	Органи державного управління	Решта	Виробничі активи	Активи довкілля
						Запаси на початок періоду	
Вартісна таблиця ПЛА та використання	Продукти - ПЛА	Випуск			Імпорт		
	Продукти - використання	Проміжне споживання	Витрати домашніх господарств на кінцеве споживання	Витрати органів державного управління на кінцеве споживання	Експорт	Валове накопичення капіталу	
Фізична таблиця ПЛА та використання	Внесок природи - ПЛА						Видобуті ПЛА
	Внесок природи - використання	Імпорт ПЛА					
	Продукти - ПЛА	Випуск			Імпорт		
	Продукти – використання	Проміжне споживання	Кінцеве споживання домашніх господарств		Експорт	Валове накопичення капіталу	
	Відходи - ПЛА	Відходи, що генеруються галузями економіки	Відходи, що генеруються в результаті кінцевого споживання домашніх господарств		Решта супутніх відходів	Відходи за рахунок утилізації та знищення вироблених активів; скидання відходів із контрольованих полігонів	
	Відходи – використання	Збирання та переробка твердих та інших відходів			Решта супутніх відходів	Накопичення відходів на контрольованих полігонах	Потоки відходів у довкілля
					Інші зміни обсягу (наприклад, природний приріст, відкриття нових запасів та екстраординарні втрати)		
					Вартісна переоцінка		
					Запаси на кінець періоду		

Наведено комплексний механізм активізації інвестиційної діяльності у сфері курортної економіки із використанням ПЛА (рис.8), ідеєю є поєднання

в єдину систему фінансово-економічних, екологічних та медико-оздоровчих ефектів, тоді як у попередніх підходах ці складові розглядалися окремо. Доведено, що інвестиційні прибутки жорстко пов'язуються з екологічними й медико-оздоровчими результатами, що забезпечує подвійний мультиплікативний ефект, економічний (зростання доходів) та соціально-екологічний (поліпшення стану ресурсів та здоров'я населення).

Рис. 8. Комплексний механізм активізації інвестиційної діяльності в сфері курортної економіки із використанням ПЛА

Дієвість механізму обумовлено трьома взаємопов'язаними блоками. Фінансово-економічний блок включає інтеграцію публічно-приватного партнерства і концесійних угод, але з додаванням обов'язкових екологічних зобов'язань, запровадження податкових стимулів та кредитних пільг, які надаються лише за умови доведення результатів у сфері інклюзивного природокористування та розвиток лізингових програм для придбання обладнання та технологій, що забезпечують екологічно безпечну експлуатацію ПЛА. В роботі визначено, що в межах екологічного блоку формується система економіко-екологічного, яка безпосередньо співвідносить прибутки інвесторів із досягнутими результатами збереження ресурсів.

Медико-оздоровчий блок включає показники реабілітації та оздоровлення населення у взаємозв'язку з інтеграцією соціальних ефектів.

Запропонований комплексний механізм активізації інвестиційної діяльності у сфері курортної економіки із використанням ПЛА базується на системному поєднанні фінансово-економічних, екологічних та медико-оздоровчих ефектів. Його наукова новизна полягає в тому, що інвестиційна діяльність перестає розглядатися лише з точки зору економічної результативності, а набуває інтегрованого характеру, де фінансові вигоди безпосередньо пов'язані із збереженням ресурсів та покращенням здоров'я населення.

В фінансово-економічному блоці особлива увага приділяється використанню інноваційних інструментів: державно-приватне партнерство, концесії, податкові стимули, кредитні пільги та лізингові програми, які дозволяють мінімізувати ризики для інвесторів та підвищують довіру до курортної сфери як інвестиційного об'єкта. Вперше пропонується співвіднести прибутки інвесторів з результатами збереження природних лікувальних активів. Це означає, що екологічна ефективність стає не лише прописаною, а обов'язковою умовою інвестиційних проєктів. У результаті формується система еколого-економічного моніторингу, яка дає змогу напряму співвідносити прибутки від курортної економіки з екологічними показниками. На відміну від звичних економічних моделей, у цьому механізмі передбачено врахування медико-біологічних та соціальних ефектів. Це дозволяє обґрунтовувати інвестиції у курортну сферу не лише як економічний ресурс, а й як інструмент соціальної політики та охорони здоров'я. Інтеграція цих трьох блоків створює подвійний мультиплікативний ефект: економічний – зростання ВРП, збільшення податкових надходжень, підвищення інвестиційної привабливості; і соціально-екологічний, а саме: покращення стану довкілля, збереження ПЛА, зростання рівня здоров'я населення, посилення соціальної стійкості громад.

Дослідження динаміки галузевої структури інвестицій, обсягу реалізованої продукції та рентабельності засвідчило зміщення капіталу у 2022 р. до «допоміжного обслуговування» та сегмента реабілітації/косметології. Виявлено, що найбільший вплив на доходність формує саме реабілітаційно-косметологічний сегмент (найвищі обсяги реалізації та рентабельність), тоді як допоміжне обслуговування - попри значні інвестиції й виручку - демонструє низьку маржинальність через те, що ПЛА використовуються як супутній ресурс, без повного відображення їхньої економічної вартості у тарифах. Ідентифіковано регіональні розриви у доступі до санаторно-курортних послуг і технологій: окремі області з потужною базою ПЛА (зокрема Одеська) фактично недопредставлені у звітності та фінансуванні, що спричиняє дисбаланси пропозиції і нерівний доступ до реабілітації.

Цільовим орієнтиром політики запропоновано перехід від фрагментарних інвестицій до керованої моделі загальної рівноваги з мультиплікативним поширенням ефектів між територіями. У рамках такої моделі державні вкладення та приватні інвестиції поєднуються за принципом розподілу ризиків, а дохід держави від інвестицій розглядається з урахуванням ефектів спільної інфраструктури, стандартизації та якості послуг. Для підвищення інвестиційної привабливості та доступу до капіталу обґрунтовано гармонізацію з Положенням ЄС про таксономію і впровадження стандартів ISO. Очікуваний ефект від реалізації запропонованих рішень - диверсифікація портфеля інвестицій з акцентом на високоефективні види діяльності за одночасної корекції тарифів у сегменті допоміжного обслуговування; зростання податкових надходжень і зайнятості через мультиплікативний ефект; скорочення регіональних диспропорцій у

доступі до послуг і підвищення якості лікування; посилення екологічної відповідальності й стійкості використання ПЛА. Наукова новизна полягає у поєднанні інвестиційної моделі загальної рівноваги з інституційним базисом якості та прозорості, що трансформує курортну економіку із набору розрізнених сервісів у керовану систему зі стійкими фінансовими, соціальними та екологічними результатами.

У п'ятому розділі **«Перспективні напрями розвитку курортної економіки з врахуванням потреб воєнного та повоєнного відновлення»** запропоновано алгоритм розвитку курортної сфери на засадах інклюзивності, який базується на адаптації міжнародних підходів до оцінювання добробуту та якості життя. Виявлено та класифіковано підходи до трактування інклюзивного зростання: від економіко-центричного до більш адаптованого до повоєнного відродження, який інтегрує економічну, екологічну, соціальну й технологічну складові. Дослідження динаміки макроекономічних і бюджетно-екологічних показників України за 2018–2024 рр. засвідчило суперечливість тенденцій: за умов воєнного спаду зберігається фіскальна роль екологічних інструментів, однак знижується вклад реального сектору та інноваційної активності, посилюється соціальне навантаження бюджету.

Виявлено, що на інклюзивне зростання найбільш впливає інституційне середовище: реалізація екологічних політик, а також здатність фіскальної системи перетворювати екологічні зовнішні ефекти на стійкі джерела фінансування соціальних реабілітаційних програм та інвестицій у природоохоронні заходи. Порівняльний аналіз міжнародних індикаторів (IDI, NPI, Better Life Index) підтвердив зростаючу вагу еколого-соціальних детермінант добробуту й обмеженість використання ВВП як єдиного критерію прогресу. Запропоновано перехід від декларативного інклюзивного зростання до інклюзивного природокористування, у межах якого економічні вигоди збалансовуються зі збереженням природного капіталу й підвищенням якості життя. Наукова новизна полягає в концептуалізації інклюзивного природокористування як інтегрованої рамки політики, що поєднує фіскальні, екологічні та інноваційні інструменти для досягнення справедливого розподілу вигід від зростання за одночасного збереження природного капіталу держави. Практичне значення полягає у формуванні пакета регуляторних та фінансових рішень, здатних підвищити результативність бюджетних витрат, мобілізувати приватний капітал і забезпечити інклюзивний добробут у межах екологічних обмежень.

В дослідженні визначено методичні підходи, які передбачають використання гібридних методик: поєднання еколого-економічного обліку (SEEA), оцінки екосистемних послуг (ТЕЕВ), розрахунку валового екосистемного продукту (GEP), а також методів готовності платити (WTP) і мультиплікаторних моделей, що дозволяє капіталізувати нематеріальні ефекти у вигляді додаткової інвестиційної привабливості та зростання вартості територіального бренду. Визначено доцільність розглядати курортну економіку як стратегічний елемент національної економіки, здатний поєднувати економічні, соціальні та екологічні ефекти й забезпечувати повоєнне довгострокове відновлення економіки країни.

Запропоновано алгоритм розвитку курортної економіки (рис.9), що дозволяє інтегрувати економічні, соціальні та емоційні параметри у систему стратегічного планування розвитку курортних територій, із суттєвим підвищенням валідності прийняття управлінських рішень. Наукова новизна полягає у переході від традиційних економіко-центричних моделей до інклюзивної парадигми стратегічного планування, яка враховує:

економічні ефекти (інвестиційна привабливість, мультиплікативний вплив на регіональну економіку, зайнятість);

соціальні виміри (доступність реабілітаційних та оздоровчих послуг для різних груп населення, включно з ветеранами та особами з інвалідністю, посилення соціальної згуртованості);

культурно-емоційні чинники (підвищення рівня задоволеності та комфорту споживачів, збереження культурної ідентичності, розвиток економіки вражень).

Таким чином, запропонований алгоритм формує інтегральну модель розвитку курортної сфери, яка орієнтована на досягнення довгострокових стратегічних цілей сталого та інклюзивного зростання, поєднуючи матеріальні й нематеріальні вигоди в єдиному управлінському контурі.

Автором обґрунтовано, що традиційні підходи до стратегічного планування, орієнтовані переважно на економічні або природо-ресурсні параметри, виявляються недосконалими у часи воєнного та повоєнного відновлення економіки країни. Виникає необхідність у формуванні інтегрованої системи стратегічного управління, яка поєднує економічні, екологічні та соціальні компоненти, забезпечуючи баланс між ефективністю, стійкістю та соціальною справедливістю.

У структурі курортної економіки ключову роль відіграють ПЛА, однак сам факт їх наявності не гарантує зростання сфери курортної економіки. Доведено, що ПЛА необхідно розглядати у двох взаємопов'язаних площинах: територіальна забезпеченість, визначення кількісного та якісного складу ПЛА, що дозволяє оцінювати конкурентні переваги окремих територій; відновлюваність та екологічна сталість, застосування індикаторів навантаження, природної відновлюваності, рівня антропогенного впливу, що забезпечує баланс між економічним використанням і збереженням природного потенціалу.

На відміну від існуючих підходів, які здебільшого враховують лише факт наявності ресурсів, у даному випадку акцент робиться на їх якісних характеристиках та межах допустимого використання. Це дозволяє формувати довгострокові стратегії, що попереджують виснаження та деградацію природної бази курортної економіки.

Соціальна складова у стратегічному плануванні курортної сфери має принципово нове значення в умовах післявоєнного відновлення, що обґрунтовано різким зростанням потреб у медичній реабілітації для ветеранів, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, соціальної нерівності у доступі до курортних послуг, що створює потенційні конфлікти та посилює диспропорції між територіями.

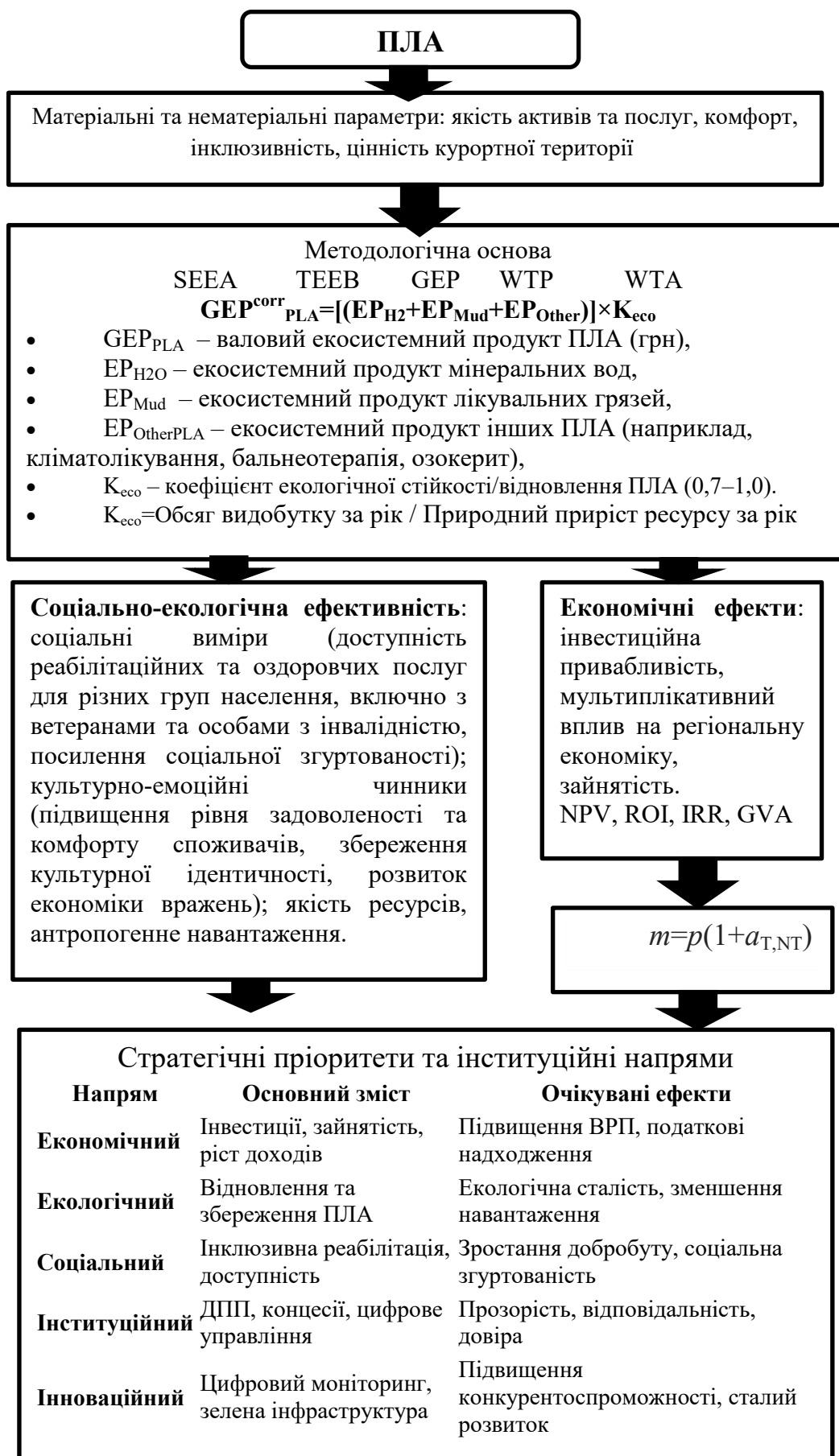

Рис 9. Методичний підхід та стратегічні індикатори курортної економіки

Запропонований підхід передбачає не лише розширення інфраструктури, а й формування соціально орієнтованих стратегій, в яких курортні заклади є елементом системи громадського здоров'я. Це дозволяє забезпечити інтеграцію курортної сфери у національні програми охорони здоров'я та соціального захисту. Економічний вимір стратегічного планування пов'язаний із потребою залучення інвестицій, підвищенням конкурентоспроможності курортних територій та диверсифікацією джерел фінансування, у поєднанні економічної доцільності з екологічними та соціальними обмеженнями. Розроблені засади формують єдину інтегровану модель стратегічного планування, в якій економічні фактори визначають інвестиційні пріоритети та джерела фінансування, екологічні фактори задають межі та правила використання природних активів, соціальні фактори визначають цільові групи, обсяги і структуру попиту. Важливим аспектом є підхід подвійного мультиплікативного ефекту: економічні результати (зростання доходів, зайнятості, бюджетних надходжень) поєднуються із соціально-екологічними ефектами (покращення здоров'я населення, зниження антропогенного тиску, підвищення якості довкілля).

Запропонована модель створює основу для формування збалансованих стратегій розвитку курортної економіки України, які одночасно є економічно ефективними, екологічно обґрунтованими та соціально справедливими.

Обґрунтовано перехід від концептуальної рамки до операційної реалізації. Виявлено та класифіковано ключові інституційні бар'єри та можливості для розширення реабілітаційних послуг у курортній економіці. Дослідження динаміки регуляторних змін і практик взаємодії «держава – бізнес – громади» засвідчує, що найбільший вплив на результативність мають стандарти послуг, податкові стимули та прозора координація можливого фінансування. Цільовим орієнтиром стає узгодження економічної ефективності з екологічною сталістю та соціальною інклюзією через вимірювані індикатори та механізми підтримки інвестицій. Основні завдання інституційного реформування полягають у гармонізації нормативної бази, запровадженні сертифікації й технічних стандартів, розширенні ДПП та інструментів податкового кредиту, а також у впровадженні європейських критеріїв таксономії для відбору проєктів. Виявлено та класифіковано фундаментальні передумови регенераційного відновлення економіки: реабілітація як зв'язуюча ланка між підприємницькими інноваціями та соціальним впливом формує довгострокову прибутковість у курортній економіці (реабілітація, оздоровлення, туризм, супутні послуги) та є каталізатором суспільних змін поза межами звичайних ринкових пропозицій. По суті, це економіка, заснована на реабілітації не лише людини, а й бізнесу та довкілля, із позитивним впливом на всьому життєвому циклі продуктів і послуг.

Дослідження динаміки державних витрат засвідчило зростання потреби в реабілітації у воєнний і повоєнний періоди (збільшення асигнувань, формування мереж центрів за підтримки держави, громад та донорів),

водночас - існування розривів в інституційному узгодженні повного циклу послуг.

Міжнародні порівняння (ЄС, Ізраїль, США, Канада, Австралія) показали суттєво вищі масштаби фінансування, розгалуженість мереж, ширший спектр програм (медична, психологічна, професійна реабілітація) та наявні постійні джерела підтримки.

Виявлено наявні диспропорції у фінансуванні, статистиці та звітності, технічному забезпеченні, регіональній доступності, податкових стимулах для інвестицій у реабілітаційну інфраструктуру. Обґрунтовано основні завдання інституційного реформування: гармонізувати нормативно-правову базу реабілітації та курортної економіки; запровадити обов'язкові стандарти/сертифікацію послуг і обладнання; створити прозорий механізм розподілу грантів і субсидій між державними та приватними надавачами; інтегрувати податкові стимули; забезпечити повний цикл екологічного контролю використання природно-лікувальних активів.

Обґрунтовано індикативний підхід до оцінки впливу реабілітаційних та оздоровчих інвестицій на місцеву економіку: ресурсно-інституційна матриця (природні, людські, інфраструктурні, наукові ресурси), доповнено переліком релевантних видів діяльності (КВЕД) і системою вагових індикаторів для розрахунку інтегрального індексу розвитку курортної економіки. Розрахунки (2019–2024 рр.), демонструють зростання конкурентоспроможності сектора за умови чіткої політики підтримки реабілітації як пріоритету.

Практичні результати окреслено у вигляді «дорожньої карти»: короткострокова - інвентаризація ПЛА, впровадження європейських стандартів та проведення процедур сертифікації, податкові пільги на послуги й обладнання; середньострокова - модернізація інфраструктури і обладнання, кадрові програми, інтеграція цифрових платформ; довгострокова - стійка модель фінансування з мультиджерельною підтримкою (бюджет, донори, приватний капітал), яка забезпечує структурне зростання курортної економіки та соціальну інклюзію.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні, на підставі теоретичного узагальнення детермінант формування, особливостей еволюції системи управління та об'єднання існуючих методичних підходів, вирішено важливу науково-прикладну проблему - розробку теоретико-методологічних засад курортної економіки як феномену структури національної економіки та міждисциплінарної системи управління природними лікувальними активами, спрямованої на їх економічну капіталізацію, екологічне відновлення та соціальну результативність для зростання національної економіки України.

1. На основі проведеного теоретико-методологічного аналізу встановлено, що курортна економіка є самостійною галуззю національної економіки, яка інтегрує природно-ресурсні, соціально-економічні, екологічні та інституційні аспекти національного господарства. У результаті дослідження виявлено передумови її становлення та тенденції розвитку,

пов'язані з необхідністю відновлення здоров'я населення, раціонального використання природних лікувальних активів, що впливають на формування сфери реабілітаційних послуг. Встановлено зв'язки між економічними, природоохоронними та соціальними процесами, що визначають функціональну цілісність поняття курортної економіки як міждисциплінарного. На підставі виявлення закономірностей розвитку галузі виокремлено системні суперечності між економічними інтересами суб'єктів господарювання, екологічними обмеженнями та суспільними потребами у реабілітації. Виявлено, що основним підходом до формування курортної економіки є капіталізація природних лікувальних активів як стратегічних елементів природного капіталу, що створюють додану вартість і забезпечують сталий розвиток територій.

2. Доведено, що еволюція наукових уявлень про курортну економіку відображає перехід від локального розуміння рекреаційної діяльності як складової туризму до системної моделі курортної економіки, що є інтегрованим елементом національного господарства. Виявлено закономірності трансформації теоретичних засад рекреації, що полягають у посиленні ролі природних лікувальних активів як базису формування нових економічних механізмів оздоровлення та реабілітації населення. На підставі системного аналізу підходів і моделей обґрунтовано, що курортна економіка формується як каталізатор посткризового та повоєнного відновлення, інтегруючи медичні, соціальні, екологічні та економіко-інвестиційні напрями.

3. Розвинено сутність і структуру категорії “природні лікувальні активи”, що визначаються як унікальні природні ресурси, здатні забезпечувати оздоровчий, соціальний та економічний ефект в системі національного господарства. Встановлено, що ПЛА мають дуальну природу - поєднують матеріальні компоненти (мінеральні води, лікувальні грязі, кліматичні, бальнеологічні та ландшафтні ресурси) і нематеріальні складові (психоемоційний вплив, екосистемна цінність, унікальність території). На основі аналізу виявлено, що поєднання цих компонентів створює синергетичний ефект, який формує основу рекреаційної привабливості та інвестиційного потенціалу курортних територій. Обґрунтовано, що ПЛА необхідно розглядати не лише як природно-ресурсну базу, а як інтегральний елемент національного природного капіталу, що має здатність до економічної капіталізації.

4. Обґрунтовано, що матеріальні параметри природних лікувальних активів піддаються кількісній оцінці. Запропонована подвійна методологія оцінки ПЛА, що надає можливість поєднати виміри ПЛА та розширює межі економічного аналізу. Такий підхід дозволяє враховувати, як природну відновлюваність активів, так і їх економічну рентабельність, забезпечуючи баланс між екологічними обмеженнями та фінансовими вигодами для держави.

5. Удосконалено методику багатовимірної оцінки природних лікувальних активів шляхом застосування гібридного підходу, який інтегрує

міжнародні методики ТЕЕВ (The Economics of Ecosystems and Biodiversity), SEEA (System of Environmental-Economic Accounting) та GEP (Gross Ecosystem Product) із ринковими та квазіринковими інструментами — витратним методом і методом готовності платити (WTP — Willingness To Pay). Такий підхід дозволив сформувавши єдину аналітичну рамку, що поєднує оцінку екосистемних послуг, природного капіталу та ринкових вигід у межах курортної економіки. На основі порівняльного аналізу доведено, що адаптація зазначених міжнародних методик до умов національного господарства забезпечить врахування прямої економічної користі, а й соціальних та екологічних ефектів від використання ПЛА. Таким чином, удосконалення методичного інструментарію сприяє переходу від фрагментарного оцінювання ПЛА до системного управління їх капіталізацією в межах національної економіки.

6. Враховуючи комплексний аналіз економічних, екологічних і соціальних чинників, запропоновано економіко-математичну модель оцінки мультиплікативного ефекту використання природних лікувальних активів, що дозволяє визначити сукупний вплив їх експлуатації на регіональний та національний економічний розвиток. Модель побудована з урахуванням прямих ефектів (дохід від використання ПЛА, зайнятість, бюджетні надходження) та непрямих - пов'язаних із розвитком суміжних секторів, поліпшенням стану здоров'я населення, зниженням витрат на медичне обслуговування й зростанням якості довкілля. Отже, запропонована модель є інструментом стратегічного управління, що забезпечує перехід від часткових економічних розрахунків до комплексної оцінки синергетичних ефектів використання природних лікувальних активів у курортній економіці.

7. Аналіз чинної нормативно-правової бази України у сфері природних лікувальних активів доводить, що її структура є фрагментарною, неузгодженою та потребує комплексної систематизації. Виявлено дублювання функцій між центральними органами виконавчої влади — Міністерством охорони здоров'я, Держгеонадрами, Міністерством довкілля, Держпродспоживслужбою, що призводить до розпорошення повноважень і відсутності єдиного координуючого центру. На підставі аналізу законів України «Про курорти» (2000 р.), «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), «Про питну воду та питне водопостачання» (2002 р.), а також підзаконних актів, встановлено, що жоден з них не визначає ПЛА як самостійний об'єкт правового регулювання і не встановлює цілісного режиму їх охорони, використання та економічної оцінки. На основі міжнародного досвіду (Франція, Чехія, Латвія, Японія) обґрунтовано доцільність запровадження єдиної національної системи реєстрації та охорони ПЛА, інтегрованої з кадастрами надр, водних і рекреаційних ресурсів.

8. На основі аналізу міжгалузевих зв'язків у системі національної економіки обґрунтовано, що природні лікувальні активи виступають потужним драйвером розвитку суміжних галузей - туризму, транспорту, медицини, будівництва, а також бізнесу. Обґрунтовано, що процес

капіталізації ПЛА формує нову додану вартість, яка проявляється не лише в економічних показниках, а й у зростанні соціальної стійкості громад і рівня добробуту населення.

9. Дослідження поглибленого аналізу економічної природи природних лікувальних активів дозволило вдосконалити методологію визначення їх капіталізованої вартості через систему мультиплікаторів, які охоплюють екологічний, соціальний, інвестиційний та медико-біологічний ефекти. Запропонована методологія поєднує принципи економіки екосистемних послуг (TEEB), екологічного обліку (SEEA) та валового екосистемного продукту (GEP) із сучасними інструментами рентного аналізу, що дозволяє враховувати як пряму, так і опосередковану вигоду від використання активів в національній економіці. Наукова новизна полягає у визначенні інтегрального показника капіталізованої вартості ПЛА, який поєднує економічну оцінку з екологічними і соціальними параметрами сталого розвитку.

10. Дослідження інвестиційних процесів у сфері курортної економіки дало змогу розробити комплексний механізм активізації інвестиційної діяльності із використанням природних лікувальних активів, спрямований на забезпечення збалансованого розвитку економічної, екологічної та соціальної складових. Обґрунтовано, що сучасні механізми інвестування у курортну сферу залишаються переважно фрагментарними та не враховують дуального потенціалу ПЛА як базового чинника сталого зростання. Запропонований механізм структуровано за трьома функціональними блоками: фінансово-економічним, екологічним та медико-оздоровчим, що забезпечує міжгалузеву синергію у формуванні ефективної інвестиційної політики. Доведено, що реалізація такого механізму забезпечує подвійний ефект: економічний - у вигляді зростання інвестицій, доходів і зайнятості, та соціально-екологічний - через поліпшення стану довкілля, якості життя і рівня громадського здоров'я.

11. Узагальнення міжнародних і національних підходів до сталого розвитку рекреаційно-оздоровчої діяльності дозволило розробити алгоритм розвитку курортної сфери на засадах інклюзивності, який інтегрує економічні, соціальні та емоційні параметри у систему стратегічного планування. Виявлено, що традиційні моделі управління курортною сферою не враховують потреб ветеранів, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, що знижує ефективність реалізації державної політики у сфері відновлення людського потенціалу. Обґрунтовано, що інклюзивність розвитку передбачає розширення доступності курортно-рекреаційних послуг, адаптацію інфраструктури, формування безбар'єрного середовища та врахування психоемоційних факторів оздоровлення. Встановлено, що інклюзивність стає не лише соціальним, а й економічним драйвером розвитку, оскільки розширення цільових груп споживачів створює нові ринки послуг, робочі місця та підвищує конкурентоспроможність країни.

12. Обґрунтовано, що соціальна функція курортної економіки має ключове значення у воєнний та повоєнний періоди у зв'язку з трансформацією національної економіки. Зокрема, зростання потреб у

реабілітації зумовлює необхідність переорієнтації курортної сфери з рекреаційної моделі на соціально орієнтовану. На підставі аналізу світового досвіду (Німеччина, Ізраїль, Польща) доведено, що інтеграція курортних установ у систему громадського здоров'я підвищує ефективність відновлення працездатності населення та знижує навантаження на медичну інфраструктуру. Обґрунтовано, що розширення реабілітаційної інфраструктури в Україні має включати модернізацію санаторно-курортних закладів, створення міжрегіональних реабілітаційних центрів і залучення приватних інвесторів до соціально значущих проєктів.

13. На основі результатів системного аналізу ефективності управління курортною сферою доведено, що стратегічне планування розвитку курортної економіки має ґрунтуватися на принципі подвійного мультиплікативного ефекту, який базується на системі інтегрованих індикаторів: економічні результати та соціально-екологічні вигоди. Обґрунтовано, що класичні підходи до планування, орієнтовані лише на фінансові показники, не відображають повною мірою синергетичного потенціалу курортної діяльності, яка одночасно формує додану вартість, людський капітал і якість довкілля. Авторській підхід передбачає взаємозалежність між зростанням доходів, зайнятості, бюджетних надходжень та поліпшенням здоров'я населення, екологічного стану тощо.

14. Узагальнення результатів дослідження дозволило встановити, що курортна економіка в сучасних умовах виступає стратегічною галуззю національного господарства України, здатним забезпечити синергію між економічними, соціальними та екологічними складовими розвитку. Доведено, що її формування базується на капіталізації природних лікувальних активів, які перетворюються з природних ресурсів на стратегічні економічні активи, що генерують багаторівневі ефекти у регіональному та національному масштабах. Встановлено, що модель курортної економіки повинна поєднувати принципи інклюзивності, сталості та інноваційності, забезпечуючи рівний доступ до реабілітаційних і оздоровчих послуг для всіх соціальних груп населення. Доведено, що впровадження інтегрованої системи стратегічного управління ПЛА створює довгострокову базу для сталого економічного зростання і підвищення національної конкурентоспроможності.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1.1. Монографії

1. Костецька К. О. Вектори вдосконалення адміністративного управління в сфері рекреаційно-туристичного природокористування. Тенденції розвитку адміністративного управління рекреаційно-туристичним природокористуванням у вітчизняній та міжнародній практиці // Теоретико-методологічні засади формування менеджменту відносин власності на природні рекреаційні ресурси: *колективна монографія*. за ред. Буркинського

Б.В. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2019. С. 62–85, 141-150. DOI: <https://doi.org/10.31520/978-966-02-8917-8>

2. Костецька К. Управління мінерально-ресурсними активами регіону (на прикладі лікувальних грязей). *Домінанти сталого ро-звитку регіонів України: колективна монографія*. за ред. Буркинського Б.В. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2020. С. 505–514.

3. Kostetska K., Sedykova I. Formation of the main goals of inclusive environmental management based on international experience. *Institutional development mechanisms of the financial system of the national economy: Collective monograph*. Batumi, 2020. P. 80–98.

4. Костецька К. Сучасні тренди світового економічного розвитку та виклики для України. Індексний підхід до ідентифікації можливостей розвитку інклюзивної економіки вражень в Україні. Вплив інститутів громадянського суспільства на розвиток економіки вражень у природокористуванні на засадах *інклюзивності*. *Економіка вражень і природокористування: принципи інклюзивності та сталості: колективна монографія*. за ред. Хумарової Н.І., Одеса, 2021. С. 11-53, 212-243, 288-296 DOI: [10.31520/978-966-02-9838-5](https://doi.org/10.31520/978-966-02-9838-5)

5. Хумарова Н., Костецька К. Інклюзивність природокористування в розвитку курортної економіки. монографія, Одеса, ДУ «ІПРЕЕД НАНУ», 2023. – 231 с. DOI: [10.31520/978-617-14-0129-7](https://doi.org/10.31520/978-617-14-0129-7). (Особистий внесок здобувача: обґрунтовано значущість природних лікувальних активів для курортної економіки; визначено соціальний, економічний та екологічний їх вплив)

1.2 Статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science та Scopus

6. Kostetska, K., Laurinaitis, M., Savenko, I., Sedikova, I., Sylenko, S. Mining management based on inclusive economic approach. *Ukrainian School of Mining Engineering, 2020* [online] 201, pp. 1009 - 1022. DOI: [10.1051/e3sconf/202020101009](https://doi.org/10.1051/e3sconf/202020101009). (Web of Science). (Особистий внесок здобувача: обґрунтовано впровадження коригувального коефіцієнта до рентних платежів за видобуток природних лікувальних активів з урахуванням поліфункціональних характеристик території).

7. Kostetska, K., Khumarova, N., Umanska, Y., Shmygol, N., Koval, V. Institutional qualities of inclusive environmental management in sustainable economic development. *Management Systems in Production Engineering, 2020*. Vol. 28, no. 1. P. 15–22. DOI: [10.2478/mspe-2020-0003](https://doi.org/10.2478/mspe-2020-0003). (Scopus). (Особистий внесок здобувача: досліджено передумови інклюзивного природокористування в соціально-економічних та екологічних практиках та надано пропозиції щодо їх методологічного забезпечення).

8. Kostetska, K., Poyda-Nosyk, N., Bacho, R., Nevlad, V., Pavlenko, O. Natural resource reserves sustainable use and inclusive resort development. *Circular Management and Environmental Engineering, 2021*, 255, pp. 1003 - 1016. DOI: [10.1051/e3sconf/202125501003](https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501003). (Web of Science). (Особистий внесок здобувача: доведено доцільність формування резервів природних лікувальних активів на прикладі грязей Куяльницького лиману).

9. Kostetska, K., Gordiichuk, Y., Movchaniuk A., Vdovenko, N., Nahorni, V., & Koval, V. Inclusive development of social entrepreneurship in nature management. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 2021, 30(3), 500-511. DOI: 10.15421/112146 (Web of Science). (Особистий внесок здобувача: за допомогою індексного підходу визначено економічний та екологічний вплив інклюзивного зростання на соціальне підприємництво).

10. Burkynskyi, B., Andryeyeva, N., Khumarova, N., Kostetska K. An Innovative Approach to the Implementation of Sustainable Business Ideology in Ukraine. *Journal of Environmental Research, Engineering and Management*, 2021, 77(4), 48–63 DOI 10.5755/j01.arem.77.4.29163 (Scopus). (Особистий внесок здобувача: визначено напрями ведення сталого бізнесу в Україні як вектору збереження природного потенціалу).

1.3 Препринт

11. Kostetska K. The evolution of changes in the management of natural healing assets. *ZENODO*, 2025. 38 p. (Preprint). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16257654>.

1.4 Статті у наукових фахових виданнях України

12. Kostetska K. Trends of development of administrative management of recreational and tourist nature production in domestic and international practice. *Economics, ecology, socium*. 2018. Vol. 2, no. 1. P. 111–121. DOI: doi.org/10.31520/2616-7107/2018.2.1-10

13. Kostetska K. Submission of administrative decisions of using recreation and tourist territory and development of alternative activity types. *Economic innovations*. 2018. Vol. 20, no. 3(68). P. 107–114. DOI: 10.31520/ei.2018.20.3(68).107-114

14. Kostetska K., Smol M., Gaska K. Rational nature use of recreational management subjects on the basis of inclusive. *Economics, ecology, socium*. 2018. Vol. 2, no. 4. P. 31–40. DOI: 10.31520/2616-7107/2018.2.4-4 (Особистий внесок здобувача: надано пропозиції щодо прийняття управлінських рішень та обґрунтовано методичний підхід до розрахунку рентних платежів в сфері рекреації на засадах інклюзивності).

15. Gordiuchyk E. G., Kostetska K. O. Theoretical principles of formation of experience economy in the context of general growth. *Economic innovations*. 2019. Vol. 21, no. 4(73). P. 46–56. DOI: 10.31520/ei.2019.21.4(73).46-56 (Особистий внесок здобувача: визначено теоретичні підходи до впровадження екосистемного підходу на курортних територіях для всіх напрямків соціально-економічного розвитку на засадах інклюзивного підходу).

16. Kostetska K. O., Gordiuchyk E. G. Inclusive growth stages as a prerequisite for formation of experience economy. *Economics: time realities*. 2019. Vol. 6, no. 46. P. 112–117. DOI: 10.5281/zenodo.3878538 (Особистий внесок здобувача: визначено основні віхи інклюзивного зростання від соціального включення до соціо-економіко-екологічного та політичного включення, яке, з одного боку, поєднує в собі об'єднання організацій політичного напрямку, фінансових установ, агенцій розвитку щодо

забезпечення відповідальності поводження з ПЛА, а з іншого - проявляється у посиленні взаємодії між законодавчою та виконавчою владою з метою створення сталої інфраструктури курортних територій).

17. Коваль В., Костецьк К., Бондарь В. Управління формуванням логістичних ланцюгів підприємств зернопродовольчого в умовах інклюзивного зростання ринку. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. Т. 3, № 91. С. 79–87. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/19440>. (Особистий внесок здобувача: досліджено складові інклюзивного зростання на прикладі логістичних ланцюгів).

18. Kostetska K. Conceptual vision on managing natural healing assets in the resort economy through an organizational and economic approach. *Scientific-discussion*. 2023. No. 83. P. 22–31. DOI: 10.5281/zenodo.10276504

19. Khumarova N.I., Kostetska K.O., Golikova O.S. Natural healing assets evaluation scientific approaches. *Economic innovations*. 2023. Vol. 25, no. 3(88). P. 282–294. DOI: 10.31520/ei.2023.25.3(88).282-294 (Особистий внесок здобувача: визначено методичні підходи до оцінки природних лікувальних активів).

20. Khumarova N., Kostetska K., Resort economy business: disparities in investment activity and development benefits. *Вісник економічної науки України: зб. наук. праць*, 2023. Вип. 1(44). С. 35-44. DOI: 10.37405/1729-7206.2023.1(44).35-44 (Особистий внесок здобувача: обґрунтовано напрями ведення бізнесу в курортній економіці із використанням природних лікувальних активів).

21. Khumarova N., Kostetska K., Golikova O. Innovative approaches to utilizing water infrastructure in resort economy. *Economic innovations*. 2023. Vol. 25, no. 4(89). P. 134–141. DOI: 10.31520/ei.2023.25.4(89).134-141 (Особистий внесок здобувача: обґрунтовано інфраструктурне забезпечення курортної сфери).

22. Kostetska K. Activating directions of the resort territory development for medical rehabilitation needs. *Economic innovations*. 2024. Vol. 26, no. 2(91). P. 25–31. DOI:10.31520/ei.2024.26.2(91).25-31

23. Khumarova N., Kostetska K., Golikova O. Resort economy entrepreneurship development: economic and legal providing. *Economic innovations*. 2024. Vol. 26, no. 3(92). P. 116–129. DOI: 10.31520/ei.2024.26.3(92).116-129

24. Khumarova N., Kostetska K. Substantiation of resource support for the sanatorium and resort sector rehabilitation. *Economic innovations*. 2025. Vol. 27, no.1(94). P. 32–141. DOI:10.31520/ei.2025.27.1(94).132-141 (Особистий внесок здобувача: визначено методичній інструментарій реабілітації сфери курортної економіки).

25. Kostetska K. Management of natural healing assets and their capitalization. *Economic innovations*. 2025. Vol. 27, no. 3(96). P. 43–54.

Матеріали та тези конференцій

26. Костецька К.О, Вернігорова Н.В. Background of inclusive natural use. *Universum View 17. Economics and management*: матеріали наук.-практ. конф., Вінниця, 17 Мау 2019. Вінниця, 2019. Р. 54–56. (Особистий внесок здобувача: сформовано концептуальні підходи до інклюзивного природокористування в контексті національної економіки).

27. Костецька К. Передумови розвитку інклюзивного природокористування. *Економіко-екологічні проблеми сучасності у дослідженнях науковців* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Одеса, 25 черв. 2019 р. Одеса, 2019. С. 59–63.

28. Костецька К., Небога Т. Стан та перспективи впровадження екологоорієнтованих інновацій в Україні в умовах інклюзивного зростання. *Modern science: problems and innovations*: матеріали міжнар. наук. конф., Швеція, 2-7 квітня 2020 р. С. 644-650 (Особистий внесок здобувача: проаналізовано бар'єри та можливості впровадження екологоорієнтованих інновацій у післякризових умовах).

29. Костецька К. Економіко-екологічні чинники розвитку інститутів громадянського суспільства. *Економіко-екологічні проблеми сучасності у дослідженнях науковців*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Одеса, 15 вересня. 2020 р. Одеса, 2020. С. 80.

30. Костецька К. Природно-лікувальні активи: підходи блакитного зростання. *Теорія та практика менеджменту*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 24-26 травня. 2023 р. С. 116-118.

31. Костецька К. Стимулювання підприємницької діяльності в курортній економіці на засадах резильєнтності. *Сучасні домінанти трансформації економіки з урахуванням повоєнних викликів*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Одеса, 14-15 вересня. 2023 р. Одеса, 2023. С. 154-158.

32. Костецька К. Пріоритетні напрями підприємництва в курортній економіці. *Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Київ, 18-19 травня. Київ, 2023. С. 111-112.

33. Костецька К., Хумарова Н., Голікова О. Курортна економіка: інноваційні підходи реабілітації та оздоровлення. *Сталий розвиток і цифрові інновації*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Одеса, 15 травня. 2024 р. Одеса, 2024. С. 181-183. (Особистий внесок здобувача: сформовано сучасні підходи до медико-економічної та соціальної вартості реабілітаційних послуг).

34. Костецька К. Відновлення та реабілітація: шляхи до сталого оздоровлення після війни. *Теорія та практика менеджменту*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 23 травня. 2024 р. С. 181-183.

35. Костецька К. Зарубіжний досвід та інструменти управління природно-лікувальними активами в курортній економіці. *Природні лікувальні активи, реабілітація та курорти*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Одеса, 14-15 листопада. 2024 р. Одеса, 2024. С. 115-118.

36. Костецька К., Хумарова Н., Голікова О. Економіко-правове забезпечення розвитку підприємництва в курортній економіці.

Підприємництво та торгівля: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 16 травня. 2024 р. Луцьк, 2024. С. 63-65. (Особистий внесок здобувача: проаналізовано правові засади підприємництва в курортній сфері).

37. Костецька К., Голікова О. Відновлення та реабілітація: шляхи до сталого оздоровлення після війни. *Теорія та практика менеджменту: матеріали міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 23 травня. 2024 р. Луцьк, 2024. С. 98-100. (Особистий внесок здобувача: визначено напрями удосконалення інституційного середовища у сфері ПЛА та курортної економіки).*

АНОТАЦІЯ

Костецька К. Формування курортної економіки із використанням природних лікувальних активів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством – Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», Одеса, 2025.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад курортної економіки як феномену структури національної економіки та міждисциплінарної системи управління природними лікувальними активами, спрямованої на їх економічну капіталізацію, екологічне відновлення та соціальну результативність для зростання національної економіки України.

Розкрито еволюцію наукових підходів до формування курортної економіки як складової національного господарства. Визначено етапи становлення теорії курортної економіки в Україні та світі, від концепції рекреаційної діяльності до сучасної моделі реабілітаційної економіки. Запропоновано авторське трактування курортної економіки як підсистеми національного господарства, що функціонує на основі відтворення та капіталізації природних лікувальних активів. Доведено, що розвиток курортної економіки в повоєнний час вкрай актуальний, як для соціорієнтованих зрушень, так і для поповнення бюджету усіх рівнів.

Обґрунтовано необхідність виділити курортну економіку, як окремий вид економічної галузі, що охоплює не лише курортологічну сферу (використання природно-лікувальних активів в санаторно-курортному лікуванні та реабілітації), а й велнес-оздоровлення, велнес-послуги, санаторно-курортне забезпечення, гостинність, косметологію та види господарської діяльності на курортній території, з врахуванням інтересів держави як розпорядника загальнонародної власності на природні лікувальні активи.

Визначено місце курортної економіки в системі економічних відносин, уточнено поняття та структуру природних лікувальних активів (ПЛА), доведено, що саме вони становлять базову основу її конкурентоспроможності в національному господарстві.

Обґрунтовано, що в межах сучасної парадигми курортної економіки природні лікувальні активи (ПЛА) доцільно розглядати не лише як природно-ресурсну категорію, а як стратегічні активи — основу для формування медико-оздоровчої, соціальної, інвестиційної та екологічної вартості територій. Такий підхід дозволяє інтегрувати ПЛА у національну економічну систему та розробити єдину методикау їхнього оцінювання і капіталізації.

Доведено, що в більшості попередніх досліджень класифікація природних лікувальних активів (ПЛА) здійснювалась лише за двома критеріями медичними або економічними. Однак повоєнна реабілітація потребує міждисциплінарного підходу, в якому ПЛА розглядається як інтегральний актив та поєднує медико-біологічний (забезпечує лікувально-оздоровчий ефект), соціальний (сприяє соціальній інтеграції та підвищенню якості життя), інвестиційний (залучення інвестицій), екологічний, цифровий (інтегрує цифрові технології у систему управління).

Розбудова сучасної нормативно-законодавчої бази у сфері природних лікувальних активів має не лише екологічне, а й суто економічне значення. Її вдосконалення сприяє формуванню прозорого інституційного середовища, підвищує ефективність використання природних ресурсів та забезпечує стійке функціонування курортної економіки. Для комплексної кількісної оцінки розроблено авторську модель розрахунку інтегрального впливу ПЛА на валовий регіональний продукт (ВРП), що базується на поєднанні екологічних, економічних і соціальних показників за принципом подвійного критерію капіталізації. Такий підхід дає змогу оцінити не лише прямий фінансовий ефект від використання природних ресурсів, а й їх внесок у сталі економічне зростання територій та формування регіональної доданої вартості. Висвітлено екологічні аспекти: збереження дебітів мінеральних джерел, регулювання навантаження на поклади лікувальних грязей, впровадження екологічного моніторингу.

Передбачено використання економіко-математичних моделей мультиплікаційного ефекту, які відображають прямий, непрямий та індукований вплив ПЛА на формування державного бюджету. Оцінка здійснюється з урахуванням принципів сталого використання ресурсів та екологічних обмежень, що забезпечує баланс між лікувальним навантаженням і природною відновлюваністю. Запровадження цього інструментарію дозволяє інтегрувати ПЛА у національні рахунки природного капіталу та системи державного стратегічного планування розвитку курортної економіки.

Розроблено стратегічну модель трансформації галузі, що передбачає перехід від фрагментарного відновлення об'єктів санаторно-курортної сфери до системного реформування галузі як стратегічного сектора національної економіки. Визначено інклюзивність як ключовий чинник інноваційного розвитку курортних територій, розроблено методичні підходи до оцінки нематеріальних вигід використання ПЛА — підвищення якості життя, продовження тривалості активного віку, зниження державних витрат на

лікування. Сформовано інституційні напрями реформування управління ПЛА на інституційному рівні.

Ключові слова: курортна економіка, природні лікувальні активи, сталий розвиток, оздоровчий туризм, капіталізація, реабілітація, рекреація, еколого-економічна оцінка, інституційна модель, інклюзивність, державно-приватне партнерство, повосенне відновлення.

ANNOTATION

Kostetska K. Resort economy formation based on the natural healing assets use. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 08.00.03 – economics and management of the national economy – State Organization "Institute of Market and Economic&Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine", Odesa, 2025.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological foundations of the resort economy as a phenomenon of the structure of the national economy and an interdisciplinary system of management of natural healing assets, aimed at their economic capitalization, ecological restoration and social effectiveness for the growth of the national economy of Ukraine.

The evolution of scientific approaches to the formation of a resort economy as a component of the national economy is revealed. The stages of the formation of the theory of resort economy in Ukraine and the world are determined, from the concept of recreational activity to the modern model of rehabilitation economy. The author's interpretation of the resort economy as a subsystem of the national economy, which functions on the basis of the reproduction and capitalization of natural healing assets, is proposed. It is proved that the development of the resort economy in the post-war period is extremely relevant, both for socially oriented shifts and for replenishing the budget of all levels.

The need to distinguish the resort economy as a separate type of economic sector is substantiated, covering not only the resort sphere (the use of natural healing assets in sanatorium-resort treatment and rehabilitation), but also wellness, wellness services, sanatorium-resort provision, hospitality, cosmetology and types of economic activity on the resort territory, taking into account the interests of the state as the manager of the national property of natural healing assets.

The place of the resort economy in the system of economic relations is determined, the concept and structure of natural healing assets are clarified, it is proved that they constitute the basic basis of its competitiveness in the national economy.

It is substantiated that within the modern paradigm of the resort economy, natural healing assets should be considered not only as a natural resource category, but as strategic assets - the basis for the formation of the medical, health, social, investment and environmental value of territories. This approach allows integrating

natural healing assets into the national economic system and developing a unified methodology for their assessment and capitalization.

It has been proven that in most previous studies, the classification of natural healing assets (NHA) was carried out only according to two criteria: medical or economic. However, post-war rehabilitation requires an interdisciplinary approach, in which NHA is considered as an integral asset and combines medical and biological (provides a therapeutic and health-improving effect), social (contributes to social integration and improving the quality of life), investment (attracting investments), environmental, digital (integrates digital technologies into the management system).

The development of a modern regulatory framework in the field of natural healing assets has not only environmental, but also purely economic significance. Its improvement contributes to the formation of a transparent institutional environment, increases the efficiency of the use of natural resources and ensures the sustainable functioning of the resort economy. For a comprehensive quantitative assessment, an author's model for calculating the integral impact of NHA on the gross regional product (GRP) has been developed, which is based on a combination of environmental, economic and social indicators according to the principle of a double capitalization criterion. This approach makes it possible to assess not only the direct financial effect of the use of natural resources, but also their contribution to the sustainable economic growth of territories and the formation of regional added value. Environmental aspects are highlighted: preservation of mineral spring flows, regulation of the load on therapeutic mud deposits, implementation of environmental monitoring.

The use of economic and mathematical models of the multiplication effect is envisaged, which reflect the direct, indirect and induced impact of NHA on the formation of the state budget. The assessment is carried out taking into account the principles of sustainable use of resources and environmental restrictions, which ensures a balance between the therapeutic load and natural regenerability. The introduction of this toolkit allows integrating NHA into national accounts of natural capital and the system of state strategic planning for the development of the resort economy.

A strategic model of industry transformation has been developed, which involves the transition from fragmented restoration of sanatorium and resort facilities to systemic reform of the industry as a strategic sector of the national economy. Inclusivity has been identified as a key factor in the innovative development of resort areas, methodological approaches to assessing the intangible benefits of using NHA have been developed - improving the quality of life, extending the duration of active life, reducing state costs for treatment. Institutional directions for reforming NHA management at the institutional level have been formed.

Keywords: resort economy, natural healing assets, sustainable development, capitalization, health tourism, rehabilitation, recreation, ecological and economic assessment, institutional model, inclusiveness, public-private partnership, post-war recovery.